

DOM IN SVET

ILUSTROVAN LIST

ZA UMETNOST IN ZA ZNANSTVO.

UREJA

DR. FRANČIŠEK LAMPE.

Z Bogom za narod.

IZHAJA DVAKRAT NA MESEC.

ZALAGA UREDNIK IN LASTNIK.

TISKA KATOLIŠKA TISKARNA.

Cena na leto 4 gld. 20 kr., pol leta 2 gld. 10 kr., četrt leta 1 gld. 5 kr.;
za dijake na leto 3 gld. 40 kr. Za Ameriko na leto 2 dolarja,
za Italijo 10 lir, za Nemčijo 8 mark.

Vsebina 23. zvezka.

	Stran
Dr. Janko Pajk. (Spisal <i>dr. Fr. L.</i>)	705
Jesenski dihi. (Speval <i>Silvin Sardenko.</i>) V., VI.	708
Kvišku. (Spisal <i>Fr. S. Finšgar.</i>) [Dalje.]	709
Dekadentski biseri. 8, 9., 10., Epilog. (Zložil <i>M. O.</i>)	715
Roža in trn. (Slika iz naroda. — Spisal <i>Fr. Vrhovski.</i>) [Dalje.]	716
Celje in okolica. (Proste črtice. — Sestavil <i>Andrej Fékonja.</i>) [Dalje.]	721
Socijalni pomenki. (Piše <i>dr. Ivan Ev. Krek.</i>) [Dalje.]	727
Krasoslovne črtice. (Predaval v slovenskem klubu na Dunaju <i>dr. Janko Pajk.</i>)	731
Eros in Nejkos. (Dušeslovna črtica. — Spisal <i>dr. Fr. L.</i>) [Dalje.] . .	734
Književnost	736
<i>Črtice iz maloruske književnosti.</i> (Piše <i>Podravski.</i>) [Dalje.]	

Na platnicah.

Književnost in glasba.

Slike.

Dr. Janko Pajk	705
Pri slačenju koruze. (Risal <i>M. Jama.</i>)	713
Noč. (Sklepna vinjeta.)	720
Zlati rudnik pri Johannesburgu v Transvaalu	721
Boer (Bur) z desetero sinovi	728
Vladna palača v Pretoriji	729

Listnica uredniška. M. J. v Šk. L.: Ko bi natančneje brali naš list, zlasti še spis „Dekadentizem“ na str. 381 in nasl., ne bi se Vam nič čudno ne zdelo to, nad čimer se spotikate. — Gosp. I.: Vprašali ste nas, vemo-li kaj o Andreeju, ki je šel z (balonom) proti severnemu tečaju. O tem ni doslej nobenega trdnega poročila. Pred kratkim so pisali časopisi, da so ga ustrelili s puščicami Eskimi. Po naših mislih je (Andreejev) balon vozil le malo časa na vihnem severu, in Andree je s svojimi tovariši kmalu ponesrečil, ne da bi se dal najti trden sled za njim.

Dobé se še letniki: IV. po 2 gld., V. po 3 gld., VII., VIII., IX. X. in XI. po 4 gld.

Dr. Janko Pajk.

(Spisal dr. Fr. L.)

Prijateljstvo nam nalaga dolžnost, da zopet pišemo življenjepis slovenskemu književniku. V onih letih, ko se začenja vne-
mati ogenj domovinske ljubezni, v lepih di-
jaških letih smo mnogokrat obstali ob imenu
Janka Pajka, ki smo ga spoznavali neutrud-
ljivega delavca na našem književnem polju.
In ko se je naposled osnulo tesnejše raz-
merje med njim in med
pisateljem teh vrstic, ce-
nili smo poleg drugega
tudi lepa svojstva njego-
vega značaja. Ker je se-
daj nepričakovano zgodaj
sklenil življenje, podajemo
iz svojega poznavanja
bravcem malo njegovo
sliko, kratko načrtano
podobo njegovega življe-
nja in delovanja.

Naš pisatelj se je rodil
v Št. Pavlu v Savinjski
dolini ali pri Boljski na
Štajerskem, dné 14. grudna
l. 1837. V osnovne šole
je hodil v Spodnji Polj-
skavi, ne daleč od Pra-
garskega; učni jezik je bil
tukaj kakor večinoma
drugodi na Spodnjem Šta-
jerskem nemški. V l. 1849.
in 1850. pa je bil v ljudski šoli v Mariboru,
da se tam bolje pripravi za gimnazijo, v ka-
tero je vstopil l. 1850. Gimnazijec je bil
od l. 1850. do 1858. vseskozi z odličnim uspe-
hom. V prvih treh letih gimnazijskih mu je
bil učitelj veronauka in slovenščine Davorin
Trstenjak. Tako se je začelo znanje med
učiteljem in učencem, ki je bilo jako važno
za slovstveno delovanje Pajkovo.

„Dom in svet“ 1899, šte. 23.

Ko je prebil l. 1858. zrelostni izpit z od-
liko, odšel je na dunajsko vseučilišče, na
katerem se je do l. 1862. učil slavistike in
klasičnih jezikov. Ves čas svojega bivanja
na Dunaju je bil marljiv učenec Miklošičev,
s katerim je občeval tudi osebno. Med drugimi
njegovimi profesorji omenjamo slavnega Bo-
nitza, ki je cenil svojega nadarjenega slušatelja.

Dr. Janko Pajk.

Po dovršenih izpitih
je bil nastavljen l. 1862.
za namestnega učitelja na
goriški gimnaziji, kjer je
ostal do l. 1864. in učil
največ slovenščino. V tej
dobi je objavil svoj prvi
spis. Pa o tem čujmo
njega samega ¹⁾: „Pisate-
ljevati sem začel l. 1862
po dovršenih univerzitet-
skih naukah s sestavkom:
„Nekteri fonetični zakoni
našega jezika“ v Novicah
1862, št. 39. Prvi deljši
spis sem priobčil v pro-
gramu goriške gimnazije
l. 1863 z nadpisom: „O
slovenskih narodnih pes-
nih“. Iz učenja hrvatsko-
srbske literature je pri-
rastla knjiga: „Izbrane na-
rodne srbske pesni“ v

Gorici 1865 ²⁾, iz ktere je „Kratka srbska gra-
matika“ sim prenatpisana. Ondaj sem na-
merjaval celo zbirko hrvatskih in srbskih
poezij, namreč „dubrovačkih“ s slovenskim
tolmačenjem izdati; čas in občinstvo pod-
vzetju nista bila ugodna. Iz Gorice v Kranj

¹⁾ Jos. Pajka Izbrani spisi. 1872. Predgovor.

²⁾ Drugi natisk je izšel v Ljubljani 1881. Zalo-
žila in izdala Klein & Kovač.

se preselivši“ (l. 1864. je bil imenovan definitivni učitelj na ondodnji nižji gimnaziji) „napisal sem v ondodnji gimnazijski program razpravo: ‚O uspešnem učenju‘ l. 1866. Zamenivši l. 1867 Kranj z Mariborom našel sem tu obilo plodnega polja toli literarnega, koli političnega, izlasti po ustanovljenji ‚Slov. Nar.‘ v Mariboru l. 1868. V Kranju sem se poleg uka za svoj poklic šče s prirodnoslovskimi, propedevtiškimi in pedagogiškimi znanostmi baval. Odtvorivši si tako pogled v vidno prirodo kakor v duševni svet začutil sem v Mariboru šče potrebnost, seznaniti se z živečim in borečim človeštvom, kar me je k učenju povestnice, zemljepisja, statistike in narodnega gospodarstva napotilo. Izlasti narodno gospodarstvo, katerega sem se l. 1868 z veliko gorečnostjo lotil, premenilo in popravilo je moje dotlenje naglede o političkem in socijalnem životu starih in novih narodov.“

Ko je bival v Kranju, je našel star slovenski rokopis, ki ga je l. 1870. izdal v Mariboru: „Stari rokopis kranjskega mesta. Našel in z opombami izdal Janko Pajk.“ (Iz programa mariborske gimnazije ponatisk.) Tedanje živahno gibanje Slovencev na političnem polju je vabilo na delo tudi mladega profesorja, in temu vabilu se ni ustavljal. Ne samo da je večkrat pisal članke za mariborski „Slov. Narod“, tudi govoril je ob nekaterih prilikah politične govore. A s tem si je nakopal nevoljo vlade. Še bolj se je zameril vladi, ko je l. 1870. dné 13. velikega srpana s profesorji mariborske gimnazije: Majcigerjem, Šumanom in dr. Žagarjem ministerstvu predložil spomenico, ki je razkladala in dokazovala potrebo slovenske nižje gimnazije v Mariboru. Meseca prosenca l. 1872. je došel odgovor: ministerstvo je prošnjo do cela odbilo, a ne samo to, temveč dva meseca potem je profesorja Pajka iz službenih ozirov prestavilo v (dolenjsko) Novo mesto. Prosil je, da bi ga pustili v Mariboru, ker mu je bila žena (to je bila njegova prva žena, ki mu je umrla l. 1875.) bolna, a ministerstvo mu ni uslišalo prošnje. To ga je tako razvnelo, da je popustil meseca

kimavca l. 1872. državno službo, hoteč se popolnoma posvetiti narodnemu delu. Izdal je svoje že prej omenjene „Izbrane spise“ (8°, str. 201), ki so politične, narodno-gospodarsvene in naučne vsebine, in pridno delal na književnem polju. L. 1872. je začela v Mariboru izhajati „Zora“, za katero je pisal od II. letnika naprej tudi prof. Pajk; l. 1874. jo je že urejal¹⁾ sam in koncem leta tudi dobil v svojo last s tem, da je kupil mariborsko „Narodno tiskarno“.²⁾ Tako je bil pokojnik z vsemi svojimi silami priklenjen na slovensko književno polje. Pogumno in živahno se je lotil zlasti urejanja „Zore“, kateri je dal za l. 1875. lepo in veliko zunanjo obliko. List je imel veliko prijateljev³⁾, in zlasti dijaštvo ga je rado čitalo; a semtertje se je pokazala kaka hiba, kaka prenačljenost, kaj okornega — in vsestransko ni ugajal. V onem času, meseca svečana l. 1876., se je poročil s pisateljico Pavlino Doljakovo, ki je tudi odtlej jako marljivo pisateljevala, a ne manj skrbno stala na strani svojemu soprogu ko dobra družica. L. 1876. je zopet začel izhajati dunajski „Zvon“ in potegnil nase mnogo „Zorinih“ naročnikov; vrh tega se je njen urednik prenačlo zapletel v polemiko s profesorjem Stritarjem in zlasti še s prof. Levcem. V tej borbi je omagal, prenehal konec l. 1877. izdajati „Zoro“ in za dalje časa utihnil na slovenskem književnem polju. L. 1877. je zopet vstopil v državno službo in dobil profesorsko mesto v Riedu na Gor. Avstrijskem, a temu se je odrekel že čez dva meseca.⁴⁾ Kmalu potem je tudi prodal tiskarno z neugodnim uspehom.

¹⁾ Ob tej priliki dostavljamo življenjepisu Štruklja-Jaroslava to, da je bil sotrudnik tudi pri „Zori“ in „Vestniku“. V II. tečaju „Vestnika“ je objavil obširen spis: „Ivan Huniad. Zgodovinski obraz.“

²⁾ Dotlej je imelo Narodno Tiskarno v lasti delniško društvo.

³⁾ Tedaj je izdal: „Venček domačih cvetlic.“ Prijateljem „Zore“ poklonil Janko Pajk. V Mariboru. 1875. Pajkova tiskarna. 12°.

⁴⁾ Ob tem času je izdal spis: „Augustus und Horaz. Deren Zeit, Charakter und gegenseitige Beziehungen. Ein Beitrag zur Charakteristik des genannten Dichters. Von Professor Johann Pajk. Marburg in Steiermark, 1877. Druck und Verlag J. M. Pajk.“

Sedaj je prišla zanj najtužnejša doba v življenju. Bival je nekaj časa še v Mariboru, a odtod se je preselil l. 1878. z rodbino v Gradec, kjer se je vpisal na vseučilišču izrednega slušatelja modroslovja. Pisateljevanje slovensko mu je bilo zagrenjeno, življenje mu je bilo dokaj bridko; tedaj je iskal tešila v — modroslovju, kakor že marsikdo drugi. Ob enem je upal, da dobode, ako doseže doktorski naslov, lože primerno službo, morda celo na vseučilišču. Tedaj je predaval v Gradcu profesor Alojzij Riehl, zmeren Herbartijanec, katerega se je Pajk oklenil z vso dušo. Odslej je bilo vse njegovo mišljenje in teženje obrnjeno skoro le na modroslovje, in reči smemo, da si je pridobil obilno znanja v modroslovni književnosti, izvečine le v novejši; pač je poznal tudi grško modroslovje, vsaj Platona, dokaj dobro, nikakor pa ne peripatetičnega modroslovja in njega veljave v poznejšem razvoju modroslovja. Za doktorja modroslovja je bil promoviran na Dunaju meseca malega srpana l. 1887. na podlagi disertacije „O človeškem posnemanju“ (Theorie der menschlichen Nachahmungen), katero je dal pozneje v tisk v programu II. nemške gimnazije v Brnu. Jeseni l. 1879. je naposled stopil v državno službo in odšel na II. nemško gimnazijo v Brnu, kjer je služboval do l. 1887. V programu te gimnazije je izdal poleg omenjene disertacije tudi še: „Principien der Newtonschen Inductionsmethode“ (1890). L. 1887. je bil nastavljen na Franc-Jožefovi gimnaziji na Dunaju, kjer je služboval do malega srpana t. l. V tej dobi je izdal v nemškem jeziku: „Platons Metaphysik im Umriss“ (1888), „Zur Gymnasialreform. Mit einem Lehr- und Stundenplan“ (1890), „Sallust als Ethiker“ (1892 in 1895), in svoje največje in najpomembnejše delo: „Praktische Philosophie. Ein Hilfsbuch für öffentliche und private Erziehung. Wien. 1896. Im Selbstverlage des Verfassers.“ 8°. Str. 180. Cena 3 K). O tem delu ne moremo govoriti ob kratkem, le to omenjamo, da je po vsebini in po obliki najjasnejše in naj-

8°. Str. 68. Pisatelj pravi, da je Horac njegov pesnik-ljubljenec, in kaže, da ga res dobro pozna.

bolj dovršeno med njegovimi deli. Njegovi nemški spisi kažejo, kako dobro je imel v oblasti nemščino. Vsekako so v obče njegovi nemški spisi po obliki relativno boljši kakor slovenski.

Dasi je namreč pokojni profesor Pajk že pred svojo modroslovno dobo pisal nekaterikrat trdo slovenščino, poslabšal si je pisavo, odkar je živel med Nemci in odkar se je bavil z modroslovjem. V tej dobi je pisal manj slovensko, a pisal je vendar-le: pisal je v „Kres“ n. pr. I. letnik: „Nekaj domačih besed“, „Doneski k filozofični terminologiji“, „Svobodne misli o naši izobrazbi“; pisal je za „Slovensko Matico“ n. pr. l. 1881. v „Letopisu“: „Lessingova in Šekspirova sodba o Židih“, l. 1887.: „O jedru tragedije in drame sploh“; pisal je za „Zvon“ (l. 1894.): „Davorin Trstenjak. Doneski k njegovemu životopisu“; pisal je za družbo sv. Mohorja: „Kaj ljudje na naši zemlji jedó“ („Koledar“ 1886), „Kako človek na naši zemlji stanuje“ („Večernice“ 1886), „Davorin Trstenjak kot človek“ („Koledar“ 1892); pisal je za list „Slovenski pravnik“: „Dotike prava in naravstva“ (1892), „O naravstveni obvezanosti“ (1893); pisal je za „Slovenski Narod“ in tudi za naš list. Ko je „nova struja“ pri nas Slovencih vzbudila mnogo nasprotstva, oglasil se je rezko v „Edinosti“ tudi pokojni Pajk. Poslednji spis, ki ga je pokojnik objavil, je bila ona kritika našega „Cvetja s polja modroslovskega“ v „Edinosti“ 11.—13. šte. t. l. s podpisom Adriaticus, ki smo jo omenili na platnici letošnje 3. številke. Mislimo, da ne pozna zgodovina mnogo primerov tako trdega javnega nastopa proti osebnemu prijatelju, a lahko rečemo, da smo prav zaradi tega nenavadnega napada bili popolnoma mirni, ker smo si bili v svesti, da mu podlaga niso stvarni razlogi. In kaj je bilo vzrok? Reči smemo, da je bila vzrok temu pokojnikova živčna bolezen¹⁾, velika razdraženost, v kateri se

¹⁾ Zaradi raznih bridkih dogodkov v javnosti ga je proti koncu življenja rada napadala slutnja ali ga je težilo domnevanje, da ga ta ali oni sovraži in preganja. Tako si je domneval tudi, da mu

že ni do cela zavedal vsega, kar je storil ali zapisal. Zato je pozneje obžaloval, da je pisal ono stvar za tržaški list.

Pokojnik je bil sicer jako finega in navadno mirnega vedenja in značaja, a bil tudi jako razdražljiv. Nezgode z napornim delom vred so udarjale na njegovo telesno zdravje in mu jemale moči. Zadnja leta je mnogo bolehal; zlasti poslednje šolsko leto je tako oslabil, da je le težko opravljal svoje posle. Lahko ga je kaj razburilo, a ko je ponehala razdraženost, bil je utrujen do smrti. Živci so mu bili potrti. Skrajnje utrujen je končal šolsko leto in prišel s svojo rodbino v Kranj, kjer se je želel okrepiti v dobrem zraku. A tukaj se mu je bolezen še poslabšala in kmalu pokazala, da je neozdravljiva. K živčni bolezni je pritisnila tudi srčna in h koncu še obistna bolezen. Ko se je koncem kimačca preselil v Ljubljano, bili so njegovi dnevi šteti. Bil je večinoma nezavesten. Iz velikega trpljenja ga je rešila smrt dne je naš list nasproten, ker smo zavrnili njegove nazore o Aristotelu. (L. 1890, str. 125.)

7. listopada. Pokopan je v lastni rakvi na ljubljanskem pokopališču.

Kakor je vedno živel krščansko in ni zanemarjal svojih verskih dolžnostij, tako je tudi umrl krščansko udan v voljo božjo in prejemši po svoji želji opetovano poslednje zakramente.

Pokojnik je bil izredno nadarjen in jako delaven mož. Imel je dober spomin, vendar ni pretehtal vselej vsake stvari, katero je zapisal. Zato mu kritika ni bila vedno ugodna. Priznati in poudarjati pa moramo, da je v svoji srečni dobi mnogo storil za naš narod, kateremu je bil v ljubezni zvest do zadnjega trenutka. V življenju je mnogo deloval, a tudi mnogo trpel, kar mu je skrajšalo življenje.

Ob grobu je pozabljen vsak razpor, tu poneha vsako nesoglasje in se prelija v otožno žalovanje. Veselimo pa se, da je bela Ljubljana, središče Slovenije, dala zadnje počivališče domoljubnemu srcu pokojnega dr. Janka Pajka.

Jesenski dihi.

(Speval *Silvin Sardenko*.)

V.

Na vrtni veselici
zvené živahne strune,
z dreves jim veli listi
v naročaj plavajo . . .

Še enkrat, predno zemlja
zaplete jih v trohljivost,
na strunah bi se radi
srebrnih zibali.

Za časek oživeli
trenutki bi jim stari,
ko prve so jih rahle
objele sapice.

Na vrtni veselici
zvené živahne strune,
z dreves jim veli listi
v naročaj plavajo . . .

VI.

Da bi vedel, da bi pomnil,
kdaj sem rajal pod goró:
v hrastič sem ime si vdolbel,
vi ne veste, prav skrbno.

Danes v hrastu moje črte
rob objema bled-rdeč . . .
Ej, nekdanj so črke bile,
ali črke niso več!

In tako v drevo življenja
svoje bitje črta vsak.
Deblo raste . . . prazne črte . . .
temne kakor — grobni mrak.

Kvišku.

(Spisal *Fr. S. Finžgar.*)

(Dalje.)

XXII.

Po ulicah je odmeval počasni korak redarja, ki se je zavijal v suknjo, in vrat in glavo do ušes tiščal v zavihan ovratnik. Burja je cvilila krog voglov, morje je šumelo in vršalo, luči v pristanišču so se ujčale in zibale po ladijah in parobrodih, kate-
tere je gugalo nemirno valovje. Tu pa tam so bila razsvetljena okna nočnih kavarn, iz katerih je donelo neuglašeno petje omamljenih pivcev, razkošni smeh, ženski vzkliki; sedaj pa sedaj je prišla po cesti dvojica ali trojica vinjenih ponočnjakov, ki se, razgreti od pijače, niso menili za žvižg burje, temveč so veselo pevali laško, hrvaško, mažarsko pesem, kar jim je pač prišlo na um, dokler ni zadonel na ušesa redarjev resni opomin: „Gospoda, prosim mirú!“

Redar je korakal skozi ozke — mrtve ulice. Vrata so bila zapahnjena povsodi, luči ni bilo nikjer, vse mrtvo, vse v spanju. Stopal je mehanski mimo dokaj lepe in visoke hiše in čuvaj reda in zakonov je šel mirno dalje, čisto nič sluteč, kaj je za zidom mrtve hiše.

Dokaj lepa soba, razsvetljena od štirih plinovih svetilk, sredi nje pa lestenec s peterimi plameni. Tri mramornate in tri lesene okrogle mizice, prevlečene z zelenim suknom, so stale v sobi. Petero je bilo praznih, razven da je pri jedni v kotu dremal natakár, pri drugi pa je sedel star žid, izredno krivega nosa, pa majčkenih živih očij, dolgih, že nekoliko s sivimi nitkami pretkanih kodrov, v dolgem, že ponošenem kaptanu. V tem, ko natakár ni čul ničesar, gorla je na velih licih židovih strast, zanimanje, silna pozornost. Izpod krajev trdega klobuka so zrle njegove sive oči, sicer skoro na pol zatisnjene, z največjim ognjem na

mizo, kjer je sedelo šestero igravcev. Na mizi so stali celi stebriči cekinov, srebrnikov, kope bankovcev. Obrazi igravcev so bili mrkli, nagubani, grozna strast jim je trepetala v drgetajočih mišicah, kri je stopala vsakemu burno v glavo. Drhteče roke so prijemale karte, dvigale jih, kupovale — stiskale in skrivale, metale jih na mizo, vmes so pa doneli pridušeni, na pol glasni vzkliki čudenja, radosti, jeze in pritajene kletvine. In zacingljali so cekini, zazveneli tolarji, zašumeli bankovci in potovali krog mize od kupca do kupca, od stebriča do stebriča — in zopet so bile premešane karte in zopet so se razdeljevale, zopet kupovale — in bila je napeto-mučna tišina.

Baron Wegel je izgubljal vsoto za vsoto, stavo za stavo. Bil je razburjen, jezen, ustnice je imel stisnjene, obrvi namršene, krog očij so bile rdeče črte, lice mu je celo menjavalo barvo, zardevalo, da je bil rdečepogast po obrazu, pa je zopet posivelo, kakor da se je strdila in zvođenela zadnja kapljica življenja. Jezila ga je nesreča pri igri, bil je razdražljiv, včasih je izbruhnila jeza v grozno kletev, razžalil je soigravca, ki je pa redno molčé prezrl vsako žalitev, pri-
dejal stebriču priigranih cekinov in ravno-
dušno zopet mešal karte. Lotar je začel igrati predrzno, kar nespametno. Hotel je prisiliti srečo, da bi mu bila mila. Nič — nič. Poraz na poraz, izguba na izgubo. Jezen je zagrabil karte in jih potegnil sosedu iz rok, na mizo je vrgel tisočak in zahteval, da ga zastavijo. Par sekund premisleka, igravci se spogledajo, roke sežejo po denarju — tisočak je bil zastavljen. Lotar je bil razburjen, da so mu pri mešanju padle tri karte na tla. Zadnji denar je bil, kar ga je imel s seboj. Tisočak je zaigral — mora ga dobiti nazaj, mora, mora. — Karte padejo

— Lotar pobledi, zažene šop kart po sobi, da so zletele po vseh kotih in da je dremajoči natakak zmeden planil kvišku in z izbuljenimi očmi gledal, kaj se godi. Zaškrtač je Lotar, zaklel strahotno, vstal hrupno od mize, zgrabil klobuk in suknjo in, ne meneč se za soigralce, ki so veselih lic delili tisočak, odšel iz sobe. Natakak je šel za njim, da mu odpre vrata, in za natakakjem se je lisjaški hitro in oprezno zmuznil žid, ki je opazoval igro.

Lotar je zavihral po ulici, sikal na pol glasno strašne kletvine, prisegal in rotil se, da ne gre več igrati, vsaj s temi ljudmi ne. Tolike vsote so ga iztreznile; prišel je do modrega zaključka, da je vendar bolje polagoma uživati denar, kakor hipno zaigravati tolike vsote. Bežal je proti domu in sklenil, da nekam odpotuje, da ga ne zavede strast zopet v to družbo. Bil je že blizu hiše in nič ni zapazil, kako mencaje caplja za njim žid, katerega stare noge so komaj dohajale izdatne Lotarjeve korake. Malo pred vežnimi vrati ga dohiti mož v kaftanu.

„E, e, gospod baron, e, oprostite, prosim, gospod baron, jedno besedo, jeden svèt!“

„Pojdi k vragu, capin, pusti me!“

Lotar je menil, da je kak poulični berač, ki ga nadleguje za miloščino.

„E, e, no, prosim, sreča vam mila, videl sem, kako razsipate denar pri igri med igralce, ki niso vredni, da sedé pri vas.“

„Kaj si videl?“

„Ne, ne tako glasno! Hazard je prepovedan — saj sem bil zraven, ko ste dva tisočaka zaigrali; videli me niste — Samuela vidi malokdo, on pa vidi vsakega!“

Lotar se je zbal tega človeka, spoznavši, da ve za skrivni kraj, kjer se hazarduje. Zato je bil takoj prizanesljivejši in ga vprašal prijazno, a oziral se pazljivo na vse strani, da ne bi ju zalotil kak čuvaj.

„Kaj mi torej hočete? Povejte naglo, mrzlo je na cesti stati!“

„Gospod baron, v dveh besedah ne morem povedati, res ne morem. Hej, ko bi, gospod baron, ko bi stopila v vežo!“

„V vežo?“

„V vežo, da, da v vežo. Noč ima oči in ušesa — vse to ve Samuel, ki je mnogim prav svetoval.“

Lotar je stopil nekaj korakov dalje, odprl vrata in kot senca je hušknil žid za njim.

„Tako-le, gospod baron, hvala lepa. Tukaj ni burje, in varna sva.“ Žid se je zavijal v kaftan in zrl nepremično z majhnimi živimi očmi v Lotarja, kateri se je skoro bal te fantastične prikazni, razsvetljene na pol od svetilke, ki je sipala medlo luč skozi motna stekla na zamreženih vratih. „Oprostite torej, gospod baron, videl sem, kako igrate —, videl, da niste za te igralce, ki niso za igro. Igra mora biti negotova, sicer ni igra. Kdor ne tvega, ni za hazardno igro — in tvegali ste samo vi, drugi so igrali vedno le na varen list. Svetujem, pustite to igro; za vas ni, e, e, res ni, ampak, če smem svetovati, e, za vas je jedino borza, he, gospod baron, tam se igra za tisočake, tam pri črni kavi, ker imate denar, lahko priigrate deset, dvajset tisočakov; seve, treba je znati, in zato bi se vam ponudil za posredovavca — z malim zaslužkom, gospod baron, če hočete. Samuel jih je že mnogo osrečil.“

„Borza je nevarna, v trenutku je človek berač.“

„Ne, ne, gospod baron, berač seve, kdor berač pride igrati. Komur pa za par tisočakov ni nič, tisti gotovo dobi, gotovo — ker se hipoma preobrne, in dvojno ima povrnjeno izgubo.“

„Vi torej umete igro na borzi?“

„Umem, gospod baron, umem! Dunaj in Budimpešta — e, e — umazan sem — ali me poznajo gospodje baroni, grofi — vsi poznajo Samuela.“

„Jaz mislim odpotovati v kratkem v Budimpešto. Ali se tam dobodeva?“

„Dobodeva, seveda. V hôtelu ‚Panonia‘ vas poiščem —.“

„Dobro, poskusim! Ali je treba mnogo gotovine?“

„He, e, seve, ne tako mnogo. Toda čim več, varnejše bo, gotovejša sreča.“

„Dobro — na svidenje!“

„Klanjam se, gospod baron, klanjam, sreča vam mila!“

Samuel se je splazil prihuljeno skozi vrata, Lotar je zaklenil in odšel v stanovanje.

Sedel je v pisarni na fotelj in premišljal o tem čudnem sestanku z židom — Samuelom. Zazdel se mu je kakor zli duh, a zopet mu je slikala strast in pohlep umazanega agenta ko vabljivega genija, katerega mu je poslala Fortuna, da ga odškoduje za premnoge žrtve, katere mu je že izsesala. Odprl je miznico, pregledoval gotovino, prelistoval vrednostne papirje, računal, premišljal in si podpiral glavo, ki ga je bolela od same razburjenosti. Žile so mu kar kovalе v sencih, ni mogel najti prave misli, katere bi se oprijel. Naposled je pri odprti miznici, pri razmetanih papirjih zadremal v omotici na stolu in dremal v mučnih sanjah do jutra. Tedaj je šele pospravil papirje, ugasnil svetilko in šel v postelj.

Spal je slabo in malo časa. Po glavi so mu zveneli še sinočni cekini, katere je lahkomišljeno zaigral, šumeli celi šopi bankovcev, katere so pograbili njegovi soigralci — in v to jezo, v to nesrečo mu pride nakrat stari žid, ki ga je ogovoril iz samega usmiljenja, vabil na boljšo pot k sreči.

Lotar je vstal kmalu, obraz mu je bil dokaj bled in prepadel, bil je slabe volje in nervozen; na Margitin pozdrav še odgovoril ni. Odšel je zopet v pisarno, lotil se iznova papirjev, preštel in odredil vse, razdelil denar, odločil od njega Margitino osebno lastnino in jo zaklenil, drugo pa vzel in vtaknil v potno torbico, potem šel obedovat, a jedel je malo, govoril nič, bil je raztresen, da se ga je Margita skoro bala, in da bi ga ne dražila, je rajša molčala.

Molčé je Lotar vstal po obedu in šel zopet v svojo sobo, zaklenil vrata in dve uri begal sem in tje. Odpiral je torbico, pregledoval vrednostne papirje, računal — in računal — in čimbolj je računal, bolj je bil nemiren. Tako natančno ko danes ni še nikdar presojal gotovine in tako grozno ga še ni-

koli ni pretreslo, ko je spoznal, da je nad polovico ogromne dote zapravljene, dote, s katero bi bil lahko živel z Margito udobno brez dela do smrti. In s tem denarjem si ni upal živeti, živeti, kakor je bil vaje — brez službe, brez dela in brez skrbi, a poleg tega razsipno, sijajno. Tedaj naprej, naprej za srečo! Borza mu je jedina nudila priliko, da obogati iznova, da se vrne domov in doma potem nadaljuje ono kruto življenje, ko bo živel jedino za to, da bo užival vse in pil polno kupo slasti, pil v nepretrgani omotici, dokler naposled ne propade in izgine ko atom. — Da, da, borza, samo borza!

Odel se je v popotno obleko, vzel s seboj polovico vsega še preostalega imetka, šel k Margiti in se poslovil.

„Za nekaj časa odpotujem v Budimpešto. Ne vem, kdaj se povrnem. Zdrava!“

In hotel je oditi.

„Lotar, moj Bog, Lotar, kaj ti je? Ti odpotuješ tako naglo in mene puščaš samo — samo sedaj — ali ne veš, kaj me čaka?“ Margita se ga je oklenila in začela ihteti na njegovih prsih.

„Vem, vem, kaj te čaka, a čaka mene bolj ko tebe. Zato je dolžnost očeta, da skrbi za bodočnost otrok. Vidiš, denarne stvari, akcije, razne operacije — ne, ne pomaga nič — moram iti osebno.“

„In tako naglo, Lotar? Odloži za jeden dan, za noč in bodi pri meni, saj vidiš, kako sem zapuščena, koliko trpim — ah, Lotar, kako me ti varaš!“

Spustila ga je, roke so ji zdrsnile z njegovega vratu in zgrudila se je na stol, zakrila lice in ihtela — bridko — bridko.

Lotar se je boril sam s seboj, gledal ubogo bitje, v srcu se mu je gibalo sočutje, zvala ga je dolžnost, da ne zapušča žene ob tako nevarnem času: toda nič, nič — zmagalo ni to, zmagal je pohlep, zmagala strast, katero je podpirala namišljena skrb za družino, ki je bila v istini sam egoizem, sama skrb, kaj ko bi se moral ločiti od dosedanjega življenja in začeti živeti zares domu in družini, prevzeti morda celó kako službo: ne, — ne — — tega baron Wegel ne more.

„Margita, ne muči se brez potrebe! Saj se povrnem, veruj mi, povrnem kmalu in povrnem srečnejši, kakor sem danes, saj pojdem iskat svoje sreče.“

Sklonil se je k njej, dvignil ji rahlo glavo in poljubil objokane oči, ki so ga tako vroče prosile: Ostani!

Lotar je pogledal na uro.

„Brzovlak odide takoj! Na svidenje, Margita!“

Odšel je od nje, ki je obsedela na stolu in zrla za njim skozi vrata in še dvakrat bolestno zaklicala: „Lotar, Lotar!“

A on je že izginil po stopnicah, koleno mu je klecalo, kri mu je pljuskala ko valovje, in bežal je po ulicah, da so ljudje postajali in gledali za njim.

Margita je pa obslonela na stolu, in zdelo se ji je, kakor bi se ji trgalo življenje, trgale vezi, s katerimi je bila privezana na Lotarja, solza na licu se ji je posušila, zadnji žarek ljubezni je ugasnil, in zaželela si je smrti.

XXIII.

Iz hotela „Panonia“ sta šla Lotar in bankir Zidrowitz, s katerim ga je seznanil Samuel ter mu ga priporočil kot izbornega klienta pri borzni igri. Zidrowitz je bil prijazen, ljubezniv, postrežljiv, a eleganten in fin žid, kar je Lotarju silno imponiralo: takoj se mu je izročil ter mu zaupal s celim srcem. Bankir je vedel Lotarja v kavarno, kjer je bil pravi trg borznih igravcev, špekulantov, židov, bogatašev in beračev, ki so bili veseli, če so mogli drug drugemu zadrniti vrv krog vratú. V tej kavarni naj bi Lotar dobil prve pojme o borzni igri in potem zaupal denar bankirju in sam hodil iskat le vsakdanje dobitke, „diference“, ali pa dvigati in podpirati z denarjem padajoče kredite.

Stopila sta v kavarno.

Vzduh ni bil Lotarju po godu, in vihal je nos, ki je bil vaje vse slajših vonjav kakor takih, ki so tu polnile dvorano. Sredi prostorne kavarne je bila gneča ljudij — petdeset do šestdeset. Vladala je med njimi silna razburjenost, krčevita strast in gonja.

Drug drugega so izpodrivali, drug drugega odganjali s komolci, prerivali se na sredo, pehali se do tega in onega, delali majhne beležke v beležnice, vmes pa kričali kakor mešetarji na semnju. Lotar in bankir sta vstopila blizu hrumeče gruč.

„Dam po dva, dva, dva!“

„Dam sedem osmink!“

„Tri četrтинke!“

„Kupim na pet osmink!“

„Državna železnica, kupim jedno osminko, osminko — osminko“, donelo je od vseh krajev; živa kopa se je zibala in valovala po sobi, da se je bilo bati resnega spopadka. Bankir se je oglasil in vmešal večkrat, pisal s svinčnikom v knjižico, črtal in se zopet oglašal. Hrup je bil čimdalje večji.

Lotar je gledal to divjo, strastno gonjo in razčaran je stal in opazoval kričečo množico in bankirja, ki je čisto hladnokrvno pisal in črtal, oglašal se in molčal pa zopet pisal in pisal.

„Kaj pomenja to?“ vpraša Lotar svojega mentorja.

„Trgovina, igra, gospod baron. Kupil sem za vas kreditnih in državnoželezniških akcij za stointridesettisoč forintov!“

„Zame?“

„Da, da, za vas, gospod baron; že dovolite to malenkost.“

„Verujte, ne umem vas.“

„Umeli boste takoj. Do jutri bržkone poskoči kurz, in vi ste priigrali okroglih 500 goldinarjev. Morda pa še počakava, da bo dobitok še večji.“

Drugi dan prinese Samuel Lotarju v hôtel priigranih 500 goldinarjev, od katerih so bili odračunani troški za klientelo, kolke in seveda bakšiš Samuelov. Lotar je kar gledal, ko še krajcarja ni izdal, a že je dobil toliko diferenco. Vročil je nato popoldne bankirju deset tisoč kot njegov klient, da bi igral zanj, seveda previdno, špekulativno, prebrisano, praktično, kakor mu je sam zahteval.

Ta igra je bila Lotarju všeč. Vsak dan je dobival manjše in večje vsote ko difference pri borzni trgovini, včasih je moral

Pri slačenju koruze. (Prim. str. 417, II. in 418, II.)

Risal M. Jama.

tudi par stotakov doplačati, da so se mogle započeti nove operacije. Bankir je tedaj igral z njegovim denarjem, Lotar je pa živel v Budimpešti, živel kakor nekdanje dni s svojimi tovariši, ki so se greli ob solncu njegovih cekinov in ob butarah njegovih bankovcev.

Poleg tega vendar ni zanemaril tehtnih študij o borznih kurzihi, zasledoval je njihovo nemirno nihanje, preiskoval in pretehtaval politično konstelacijo raznih držav in na večer redno spravljal priigrani denar — po noči pa ga zapravljal v divjih bakhanalijah in razkošnih orgijah. Pri tem je popolnoma pozabljal na to, da ima mesto dvajset tisočakov samo nekaj Zidrowitzevih posetnic, na katerih so bile zapisane z drobnimi potezami bankirju izročene vsote.

Nekega dne dobi nenadoma baron Wegel brzojav od doma — a ne od Margite; bil je zanjo preenergičen. Brzojavila mu je Ladičevka, da se mora pri tej priči vrniti, ker je dobil sinčka. Lotar se je hipoma streznil in tudi takoj sklenil, da pojde domov. Toda treba se je bilo še pobahati pred prijatelji, zato jih je povabil na večerjo, pri kateri jim je razodel svojo 'srečo' družinskega veselja, h kateri so mu seveda častitali in za te častitke bili tudi bogato obdarjeni z najboljšimi stvarmi, ki so prijale njih grlu in ščegetale razvajene živce. Bučno je bilo: vrstile so se napitnice na novorojeno dete, želeli so mu 'vrlin' očetovih, blagrovali Lotarja, peli njemu na čast, trkali, da se je cedilo po mizi in da so pokali vedno novi čepi in odletavali od stropa na tla. Lotar jih je zahvaljeval in v visokotečih stavkih dokazoval, kako srečen oče da je, a kako srečen tudi sin, za katerega bo pač skrbel, da bo vreden nositelj plemenitega imena baronov Wegelov. Povedal jim je, da se odpelje o polnoči, a da se bodo kmalu zopet videli, in da jim bo tedaj kazal natančno mladega junačka, ki je gotovo krepak in čvrst, kakor deblo, od katerega izvira.

Lotar še ni z vsemi trčil, ko stopi k njemu natakari in mu pošepeta, da želi zunaj nekdo ž njim nujno govoriti.

V posebni sobi ga je čakal Samuel. Prihuljeno ponižen kakor vselej pozdravi Lotarja in mu izroči pismo od bankirja, čigar klient je bil Wegel. Lotar je vesel odprl pismo, misleč, da je bržkone kak izreden dobiček v njem, ali označena ugodna diferenca ali kaka posebno važna operacija. Odprl je in bral.

Lice mu je pobledevalo, roke so se tresle, oči izbulile, usta odprla od čudenja in groze. Pismo je bilo kratko:

„Kurz vaših papirjev je zaradi nenadnih razmer v Rusiji silno padel. Še večje znižanje je neizogibno. Pošljite takoj dvajset tisoč prispevka, sicer moram akcije ekskutivnim potem prodati. S tem bi bil pa vaš depôt popolnoma izcerpan!“

Lotar je bral še jedenkrat, potem hropeč prijel Samuela in zahteval, da mu pove, zakaj, kako je to, ali ni prevara, goljufija?

Ali Samuel mu je nergaje in sladkaje se zatrjeval, da pravičnejšega človeka še ni bilo pod solncem kakor je bankir Zidrowitz, da je vsega kriva ta prokleta Rusija, ki navadno vse zbega, in pa da sicer ni še nič izgubljenega, ako se dobi takoj denar in se hitro vplača in nakupijo druge akcije, ki bodo v kratkem ogromno poskočile.

Lotar je ukazal natakariju, da mu je prinesel suknjo in klobuk, potem se je odpeljal s Samuelom takoj v hotel Panonio. Samuel ga je čakal pokorno pred vrati, Lotar je pa štel denar in vrednostne papirje, ki so mu drseli iz drgetajoče roke. Štel je dvakrat, štel trikrat — ne, nikakor ni bilo zadosti. Zapravil je toliko, da se mu še sanjalo ni. Doma ima pač še denar, a ta je zapisan Margiti. Tega ne more dobiti in ga tudi ne sme — kaj torej? Pozval je Samuela, tega umazanega žida, kateremu je delil pravzaprav milodare, kadar je zahajal k njemu, a sedaj naj je njegov svetovavec. Moral mu je pomagati iz zagate. Vprašal ga je, ali ne bi zadostovalo par tisočakov manj?

Samuel se je priklonil ponižno in menil, da ne bo toliko naopak, ako se zniža zahtevana vsota za nekaj stotakov. In Lotar je dal skoro vse in izročil takoj Samuelu,

naj hitro odnese bankirju, ker se mora sam odpeljati domov. Naročil mu je, naj mu vsak dan brzojavno poroča, kako in kaj je z borzo.

Samuel je odšel domov, Lotar se je odpravljaj na vlak. — Oče je bil, oče prvokrat v zakonu, oče prvorojencu — dečku. Naj je tudi Margito pozabljal, naj jo je tudi ostavil v toli kritičnem stanu — ne, nocoj se mu je vendar budilo čustvo, katero mu je bilo doslej še neznano, čustvo očetovstva, katero ga je prevzelo s tako silo, da se je vsa druga njegova propala narava in brezsrčnost morala umakniti temu božajočemu, vzvišenemu čustvu: oče sem. In šel bi bil domov vesel in radostno bi komaj čakal trenutka, da bi stisnil na srce lastno dete, ko bi mogel nesti domov zanj in zase srečo. Tako se pa vrača sedaj prazen samo z nado, da morda vendar ni še vse izgubljeno, da ni še baron Wegel s sinom vred — berač.

Prišel je Lotar, dvignil v naročje sinčka, in bilo mu je pri duši, da bi bil skoro jokal. Poljubljal je dete, pestoval je je, a ne na videz, samo radi drugih, ne, na Lotarja je

vplivalo to ko čudovita katastrofa, ki v trenutku vse pretvori in prestvari. Vsi so bili tega vedenja veseli, in gospe so si šepetale, češ da bo mladi baronček šele utrdil vez med obema in da se bo šele poslej začelo pravo življenje. Jedino Margita je zrla z mrklím očesom na Lotarja. Niti lica ni izpremenila, ko je vstopil; pogledala ga je ko tujca, za katerega se ne meni, in poljuba mu ni vrnila. Na sinčka pa je gledala plašno, ko ga je pestoval Lotar, in z vsakim trepetom pokazala, kako se boji zanj, če je v rokah moža, ki je tako mučil ubogo mater otrokovo. Ni mu verjela, da mu prihaja to od srca; zrla je v njem ostudnega hinavca in bila vesela, ko je zapustil sobo. Odkar je odšel v Budimpešto in ostavil njo samo, odkar ga niso ganile solze matere, ki je plakala boječ se zase, boječ se za onega, katerega oče jo je pehal od sebe in bežal od nje, ko bi ga najrajša imela doma — odtlej je Margita zrla v Lotarju samosilnika, varalico, ki ima omadeževane roke in srce s krvjo in s krivičnim blagom. —

(Konec.)

Dekadentski biseri.

Ridentem dicere verum, quid vetat?
(Hor. Sat. I. 1, 24.)

8.

Zima . . . zima . . .
mraz, vihar in led,
snežinke frčé
po zraku sém . . . tjà . . .
ena snežinka pà

. pala je v moje srcé
noter na dnó . . .
Zatrepetál sem,
zajokal glasnó — — —

9.

V aleji pod tèmnim baldahinom
sedél sem in skladal seguidille,
in ž njimi sem vezal estribille,
kot da bi otrobe vezal . . .

Pa vzdrami me — serenada . . .
Pod lúninim oknom orjaki,
na nebu so peli oblaki — —
Ozrl sem se proti nebesom . . .

Podoknica — luni — —
— — Taktiral je mlad, sprelep oblak,
glas bil je njegov kot med sladak,
za njim vse moštvo oblačjega zbora,
prepévalo bi do zora . . .

A glej, oh glej — kdo ve, zakaj . . .
— mendà so junaki preglásni bili — :
K oblakom pristopi — policaj,
in vsi so se . . . razkropili . . .

10.

Vse se vrti,
v moji glavi se vse vrti,
kot da razbil se je v nji komet
doli hrumeč na ta grešni svet . . .

Konec sveta!
V moji glavi je konec sveta . . .
Hú, dekadent! — — — Zvezda je zdrknila,
pamet je tvoja — — — mrknila . . .

Epilog.

Muza, oh muza,
lepa ti, drážestna stvar,
biserni venček ta, prosim,
sprejmi od mene v dar!
Ž njim pa poleti ob zôri
tjekaj k skalnati gôri — —
Tamkaj izvira studenček,
vanj mi pomoči ta venček,

pa bo vodica njegova
moč zadobila tešilno,
moč zadobila zdravilno
zoper božjast in protín,
zoper vse, kar je na svetu
zlih bolečin — — —

M. O.

Roža in trn.

(Slika iz naroda. — Spisal Fr. Vrhovski.)

(Dalje.)

XI.

Ta pijanščina, ta nemarščina,
ta človeka zapeljá;
ta je mene zapeljala,
da sem se čist' skvaril sam.

Národna.

Minulo je od tega par let. V Strugi se ni zgodilo nič važnega, kar bi nas zanimalo, razven da je neko noč nagloma umrl stari Trpotec. Mož je že dolgo hiral vsled starosti in pa iz jeze zaradi sina Luka. Ta se je bil pred nekaj tedni vrnil iz zavora, pa takoj nadaljeval svoje poprejšnje življenje in zapravljanje. Ko ga je stari svaril, grozil mu je Luka celo s tepežem.

Neki večer, ko je Luka zopet pozno prikolovratil domov ves pijan, bilo je starcu nad vse preveč.

„Če misliš tako živeti, tedaj nisi več moj sin in tudi nimaš prostora več v tej hiši!“ Rekši zaklene vrata pred njim.

Luka je klel očeta in vse, kar mu je prišlo na um, pa se je napotil nazaj v kočo škilave Barbe, katera je imela žganjarijo v

umazani koči tam za potokom. Ondi je navadno popival, ondi se je tudi sedaj nastanil. Ljudje so marsikaj govorili o njiju, pa menda vse ni bilo res.

Drugje Luka ni mogel lahko popivati, ker na upanje ni več dobil, denarja pa ni imel. Le Barba mu je še nosila žganje, on pa ji je obetal, da jo vzame za ženo, ko bo Trpotec.

„Ali mi je menda treba trdo delati? Moj oče ima debele vreče denarja: čigavo pa bo vse, kadar ga stisne smrt, ako ne moje? Na ta račun ga, Barba, le prinesi še jedno merico!“

Ko je čul o nagli smrti očetovi, je bil vesel.

„Hé, Barbika, danes ga pa le nosi, dokler ti duša dá gibati se! Sedaj vsaj veš, na čigav račun gre: na Trpotčev!“ Ob teh besedah se ponosno udari na prsi.

„Pa boš nama še kmalu morala delati gostijo, saj veš, da mladi Trpotec ne more dolgo biti brez — žene! Kako bodeva takrat skakala! Ti boš pela ono:

Se jankico prodala bom,
za sladko vince dala bom;
ne grem domú, ne grem domú,
je vince presladkú!

Pa ga bova dobila tudi nekaj domov, vinca namreč, ne samo tega smrdljivega žganja. Mladi Trpotec bo sedaj pil, kar bo hotel.“

Nekaj časa je še tako žlobudral, potem je zadremal na klopi. To je bilo za sedaj še najboljše.

Barba mu je zaslonila klop s stoli, da ne bi padel v spanju na tla, in je šla po opravkih. Bila je nekako dobre volje, ker je upala, da sedaj bo skoro gospodinja na Trpotčevem.

Po smrti Trpotca so našli tudi njegovo oporoko, v kateri je sina Luka, dokler bo živel tako razuzdano, odstavil od dedščine. Posestvo in vse imetje naj se dene pod varništvo, katero naj strogo nadzira sodišče. Seveda velja vse to z odbitimi troški, med katere je tudi spadal odlok Janezov. Tega so okroglo obračunali z dolgom, ki ga je imel Golob pri njem. To se je godilo nekaj tednov po smrti Trpotčevi v bližnjem trgu pri sodišču.

Ta dan se je Luka napravil nekaj bolje in, kakor po navadi, ponosno korakal v trg. Mislil je, ne vedoč za oporoko, da danes dobode posestvo in vso imovino, katera je bila doslej pred njim še vsa zaprta.

Kako pa je ostrmel, ko je zaslišal oporoko! Ni mu dalo več mirú v sobani, kjer se je obravnavalo, temveč urnih nog jo je pobrisal v svoj navadni dom, v Barbino koč.

„Barba, oj, toči, le toči najbolj vročega! Saj vidiš, kako sem potreben!“

Ta ga radovedna popraša, kako je izteklo pri sodišču, ali je že dobil posestvo očetovo. A Luka se je izgovarjal, da je utrujen, da bo že pozneje povedal, med tem pa je pil čez mero, dokler ni zaspal za mizo.

Ko je Barba drugi dan zvedela od ljudij o uspehu obravnave, hudovala se je in rotila. Luka je bil namreč že precej zadolžen pri njej. Pa Luka jo je znal tolažiti, češ, ko se poboljša, bo njegovo vse.

„Tako se glasi v oporoki. Le nekaj tednov moram biti pri delu in priden, pa dobodem v roke vse. Veš kaj, delati grem v kamenolom, kjer bodo vsi lahko o tem pričali, domov pa bom hodil sem. Vsaj zvečer ga že smem zvrniti kak kozarec, za to nihče ne bo vedel. Tako jih bova nasukala!“

Barba mu je verjela, in Luka se je res uslužbil za delavca v bližnjem kamenolomu. Tam mu je šla trda, ker ni bil vaje del. Delavci so se mu posmehovali, ko si je čestokrat ogledoval in štel žulje na rokah. Zraven pa so ga še pikali in zbadali.

„Tebi bi ne bilo treba tukaj mučiti se, samo da bi bil prej znal pamet rabiti! Ne bilo bi treba ti sedaj drugega kakor delo ukazovati drugim“, je rekel jeden izmed delavcev.

„Pa zakaj je povsodi rogovilil“, pristavil je drugi. „Saj ni bilo tepeža brez njega!“

„Prav mu je, naj izkusi, kaj je delo!“ pritrди tretji.

Ta čas za Luko ni bil prijeten. Vsak večer se je ves potrt vračal domov v Barbino koč, kjer si je z žganjem lajšal svojo nadlogo.

Med tem je pa od sodišča postavljeni varih hodil po njivah in travnikih Trpotčevih in ukazoval pri delu.

XII.

Al' nij me, nij ohladil čas!
Ko ugledam te, predrag obraz,
oko svetló — vže spet je tu
mi čas plamtenja brez mirú.

Iv. Zupan.

Približala se je jesen. Pri Logarju in Golobu je bilo dela veliko, delavcev pa premalo. V jeseni je ta križ povsod na kmetih. Čimdalje bolj kratek dan, pa dolga noč, to vse pa ima svojo moč. Tako je modroval Logar ter priganjal k delu pozno zvečer in v jutru zopet kmalu klical na noge. Vedno se je spominjal, kako težko pogreša Janeza.

Neki večer so pri Logarju pozno v noč lupinkovali koruzo in zraven marsikaj ugi-bali. Bila jih je precejšna družba okoli ve-

likega kupa štorževja, nasutega sredi sobe. Pomagat so prišli namreč tudi Golobovi, na kar so imeli ti navado jim vrniti. Borova trska tam ob oglu ognjišča je slabo razsvetljevala zakajeno sobo 'dimnico', četudi je imel pastir nalogo, vedno jo obračati in utrinjati.

„E, naj še našo koruzo par dnij dalje obirajo šoje!“ je govoril blizu srede kupa sedeči Golob. „Bomo pa to preje slekli. Da bi le naša še takšna bila, potem se je bo že nekaj naluščilo, da bodo vsaj žganci doma.“

„Ne vem“, omeni Logar, „zakaj se mi zdé žganci od domače koruze veliko okusnejši, nego od one, ki jo moramo kupiti. Nekoliko manj je dozorela, a moka je mnogo slajša. Meni se že tako zdi.“

„Meni tudi“, pritrди Logarica tam ob ognjišču, „pa koliko jih lože zabelim! Skoro polovico manj zabele vzamem, kakor če imam kupljeno moko, pa so okusni in mastni, da je kaj. Tudi močnik, če mu le nekaj mleka prilijem, je okusen, da ga lahko vsakdo jé. Domači pridelek je pač največ vreden.“

„Res je, res“, pritrди Golob, „Bog daj, da bi ga bilo dosti za celo leto!“

„Sedaj pa ti, Šimen“, dregne Golob kočarja, „povej nam kakšno povest, da ne bomo dremali!“

Ta se pripravi, vzame mehur iz žepa in natlači tobak v pipo. „Prej se mora kaditi pod nosom, potem šele se more — lagati.“

Med tem se dekleta malo podrezajo in nakrat se zasliši lepa pesem. Možu se je povedka med tem izgubila, tudi je vse rado poslušalo ubrano petje, v katerem se je odlikoval čisti in močni glas Aničin. Še Šimen jo je pohvalil.

Ravno je bila dobro končana jedna kitica, kar nekdo močno potrka na vrata in v sobo stopi — Janez. Prav takšen je bil, kakršen se je bil ločil pred poltretjim letom, samo brke so se mu nekoliko poznale, pa obraz se mu je nekako odebelil.

„Dober večer vam Bog daj! Pa toliko vas je in tako dobre volje! Ali me še kaj poznate?“

Vsi skočijo po koncu in mu po vrsti podadó roke. Ko pride do Anice, se nekoliko pomudi.

„Primojdunaj, ali se midva nič ne bova?“ oglasi se zraven stoječi Golob. „Saj se nisva nič tepla in v jezi menda tudi nisva.“

„Bog varuj“, odgovori Janez, „sicer bi pa naju spravila ta-le Anica. Lej, pa si med tem nekako vzrastla, menda hrane so ti le dajali. In pa vi, oče, ste še vedno jednaki.“

„Primojdunaj“, postavi se Golob, „jaz sem še mlad.“

Med tem pride Janez tudi do svojega očeta. Ta mu nasproti pomolí roko, rekoč:

„Kakor da bi bil iz neba padel, tako naglo si prišel! Kako pa, da nisi nič pisal? Pa res, da te nismo pričakovali tako na naglem.“

Med tem začne mati s solzami v očeh:

„Oh, pa si le prišel! In tako debel si videti! Menda prehudo te niso mučili? Jaz sem vedno molila zate. Sedaj ostaneš doma za vselej, kaj ne?“

To vse je bilo stari Logarici nakrat na jeziku. Zgubančeno lice se ji je nabralo v dobrovoljne poteze, ko je vsa vesela opazovala sina.

„Ti si pa gotovo lačen? Glej ga, jaz ti pa kmalu napravim kaj toplega: samo malo solate in pa nekaj cvrtja, kar si ti včasih jedel najrajši.“

„Pa res, tista mi še sedaj najbolj diši, ker mi je vroče od hoje. Vi, mati, že veste, kaj mi ugaja“, rekši pogleda hvaležno dobro svojo mamico.

Kmalu je nekaj zacvrčalo na ognjišču, med tem pa je bila med našimi sosedi govorica, da je bila beseda besedi napoti. Še pri večerji niso dali miru Janezu, vprašanj in odgovorov ni bilo ne konca ne kraja.

To noč so pri Logarju malo spali, pa to ni bilo brez sadú, ker okožuhalo so vso koruzo, kar so menili da bo treba delati vsaj tri večere.

Od sedaj je šlo Logarjevim pri delu vse na boljše. Janez se je podvizal, da je zostalo delo dovršil, potem pa, da se je delalo vse sproti, naglo in urno. Saj so ga pa

že tudi težko pričakovale očrnele kope in še marsikaj drugega.

Še bolj se je mudilo ajdi. Šele v novo naložene kope je neko noč močna burja vse raznesla. V jutru zgodaj je šel Janez pogledat h kopam, a našel je skoro same prazne droge, nekaj se je pa tudi teh izdrlo in ležalo med snopjem na tleh. Drugo snopje je veter raznesel celo tje v bližnji gozd.

„Kaj bi sedaj storil?“ premišljeval je Janez. „Nič drugega ne kaže, kakor snopje zopet zbrati in na novo zložiti tam za gozdom. Naj pa jedenkrat žene Urša živino na pašo, pastir in dekla pa mi bodeta pomagala.“ To je nasvetoval očetu, kateremu je bilo tudi prav tako.

Vsi trije so par ur brzo delali, in kope so stale v novič tam v zavetju.

Jednako se je godilo tudi pri Golobu.

„Presneta reč!“ je godrnjal starec v jutru, ogledovaje svoje kope. „Trebalo bi, da bi bili vsaj trije, da jih dopoldne spravimo vkup, tako sem pa malone sam in za delo že ves trd.“

Ko je Janez videl to nezgodo pri sosedu, se je še bolj podvizal in priganjal k delu. Med tem je burja močno tulila in z meglene planine je začel vmes padati droben dež.

Golob je kar godrnjal, noseč snopje pod kope: „Ej, kako nas priganja! Ko mine ta vihra, bo nekaj dežja, navrh pa še morda sneg. Jaz ga že pomnim ob tem času. Predno pa vse to mine, pa je ajda že vsa v cimah. Ti nezgoda, ti!“

Med tem prihitel na pomoč Logarjevi, in predno je bil mrak, je bila ajda že zopet zložena.

„Pač mlade roke! Sedaj bomo pa nekoliko pili, smo si zaslužili. Gremo gori v hišo!“ Tako je povabil Golob in gledaje po tleh, rekel:

„Veliko je res odpalo zrnja, pa temu ni bilo pomagati. Dobro, da nam ni burja koč prevrgla. Da smo še vsaj to okovarili!“

Ko se je potem Janez poslavljal, rekel mu je Golob: „Še bolj bi te hvalil za pomoč, a kaj bi, saj si le svoje spravljal!“ Rekoč odide v hišo smejé se.

Janez jo pa ubere urnih nog domov, ker dež je začel pritiskati čimdalje huje.

XIII.

Pa smo se pomenili,
in smo se priglihali.

Národna.

Za mogočno jesensko burjo je polagoma prišla zima, ki je bila še bolj nadležna. Palo je namreč snega nad meter debelo; veter ga je pogosto nosil v jarke in delal zamete, da ni bilo mogoče z živino nikamor. Še k studencu, če je bil količkaj oddaljen, se je težko prišlo, vsako jutro je bilo treba gaziti in drsati. Vrh tega tudi mraz ni prizanašal. Posebno, kjer je zmanjkalo drv in stelje, tam je bil križ, ker oboje mora biti pri hiši kakor vsakdanji kruh.

V cerkev se je težko hodilo, zlasti ker je ob brdih naših sosedov veter vedno delal zamete. O tem so postarne ženske tožile, zlasti Logarjeva Urša. Ta že par mesecev ni mogla doli k „fari“. Toliko bolj pa je doma molila in večkrat tudi godrnjala po svoji navadi.

„Stara sem že, stara, a take zime še ne pomnim. Pa saj vem, kaj je temu krivo! Mladi svet je ves razuzdan, zato nas pa Bog tepe. To pa ni prav, da poleg mladih tudi stari trpimo. Smo pač uboge reve.“

Tako je najrajša godla, kadar je videla kaj mladine v nedeljo popoldne pri igri. K Logarju so namreč od bližnjih sosedov fantje radi hodili, ker so bili ljudje jako prijazni in gostoljubni.

„K igri jih vleče, a v cerkev pa ne k nauku! O ti nehvaležni in popačeni svet!“

„Če nam boš ti spredaj gazila, pa pojdemo za tabo“, tako se ji odrežejo. „Tiste velike copate obesi na noge, pa bomo imeli tako lepo gaz, da bi lahko piščeta gnali.“

„Samo če bi jih sedaj imeli!“ smeje se drugi.

Urša vidé, da nič ne opravi z godrnjanjem, se stisne za peč, da nalupi krompirja za večerjo. Imela je starka dober namen, a mladež se njej ni dala učiti.

Potem so minuli prazniki in bližala se je svečnica. Solnce je začelo više vshajati in dobilo nekaj moči do snega, nekaj pa je pomagal rahli jug, da se ga je precej raztopilo. Mesto o vremenu so ljudje sedaj govorili o ženitbah, ker se je bližal pust.

Neko nedeljo sta šla Logar in Golob skupaj domov. V klanecu proti Golobovim njivam je jelo Logarja dušiti, da je zaostajal.

„Presneto, da ne vem, kaj“, pravi, „ali sem že tako star, ali kaj drugega: breg in klanec, ta dva me več ne marata! Sape imam prav kakor star kovaški meh, pa ta mi je le nadležna, da me hoče zadušiti.“

„Drugače bi jaz še“, začne Golob, „v prsih nič ne čutim, a noge imam trde, da se moram večkrat lečiti. Še včeraj sem dobil zdravila od one konjederke za Dravo. Včasih jo baba še ugame.“

„Kaj pa je drugega“, potoži Logar: „starost naju tlači, smrt pa kliče. Nekaj so nama pa tudi ti-le klanci krivi, saj sva jih že marsikdaj premerila.“

„In pa bremena sva vzdigovala! Tega me noge najbolj spominjajo.“

„Taka je, taka z nama. Bog pomagaj!“

„Pa kaj bi tako! Ali nimava mladih ram, na katera se bi vse to naložilo? Res grdo je, tako pravijo, da morajo ženske snubiti, pa pri nas se kaže, da moram mesto hčere — jaz. Vendar ker smo tako domači, govorim odkrito, kakor mislim, da ne bo napak. Oženi še ta predpust sina in boš še kako skrb z rame spravil. Jaz mu dam hčer in si izgovorim le primeren kot, vse drugo bo njuno, ker so mi drugi otroci že pokopani. Ali bi ne bilo prav tako?“

„Seveda meni je prav, samo začeti nisem mogel. Janeza pa je tudi bilo sram. Ko sva

se nekoč o tem menila, dejal je, da se boji zato, ker bi si naju kateri mislil, da ga hoče spraviti od gospodarstva.“

„Prav narobe je pri meni! Zraven njega se šele veselim kota in miru, kar mi utegne kakšno leto življenje podaljšati. Ona tudi tako pravi.“

„Veš kaj, sosedi“, dé na razpotju Logar, „pa kar danes vi k nam pridite tako v vas! Mislim, da potem vse doženemo. Tudi jaz bom ob enem izročil posestvo, ker poznam mlada dva, da se ne bom jezil zraven njiju.“ Moža sta se ločila in nesla to misel domov k svojim.

Zvečer potem so pa pri Logarju nekaj cvrli in pekli, da je domačinom hotelo kar „nosove pobiti“. Med tem so pozno v noč živahno kramljali v mali sobi, vendar tako, da se skozi zaprta vrata ni mnogo slišalo. Bili so zraven domačih še Golob, mati in — Anica. Ta je bila rdeča kakor kuhan rak in robec je imela večinoma čez oči.

Domenili so se, da stara Logar in Golob izročita posestvi mladima, Janezu in Anici, katera se še ta predpust poročita. Stara sta si po svoje izgovorila preužitek, kar je bilo vse tudi mladima prav.

„Prihodnji teden jedenkrat pa stopimo k sodišču in potem takoj h gospodu župniku, ker brez njih še poroke lahko ne napravimo“, tako je govoril ob slovesu Golob.

„In na pustni ponedeljek bodi poroka“, dostavi Logar.

Zgodilo se je tako. V drugem tednu je zavrelo že po vsi Strugi, da se Janez in Anica vzameta in o pustu da bo gostovanje.

(Konec.)

Celje in okolica.

(Proste črtice. — Sestavil *Andrej Fekonja*.)

(Dalje.)

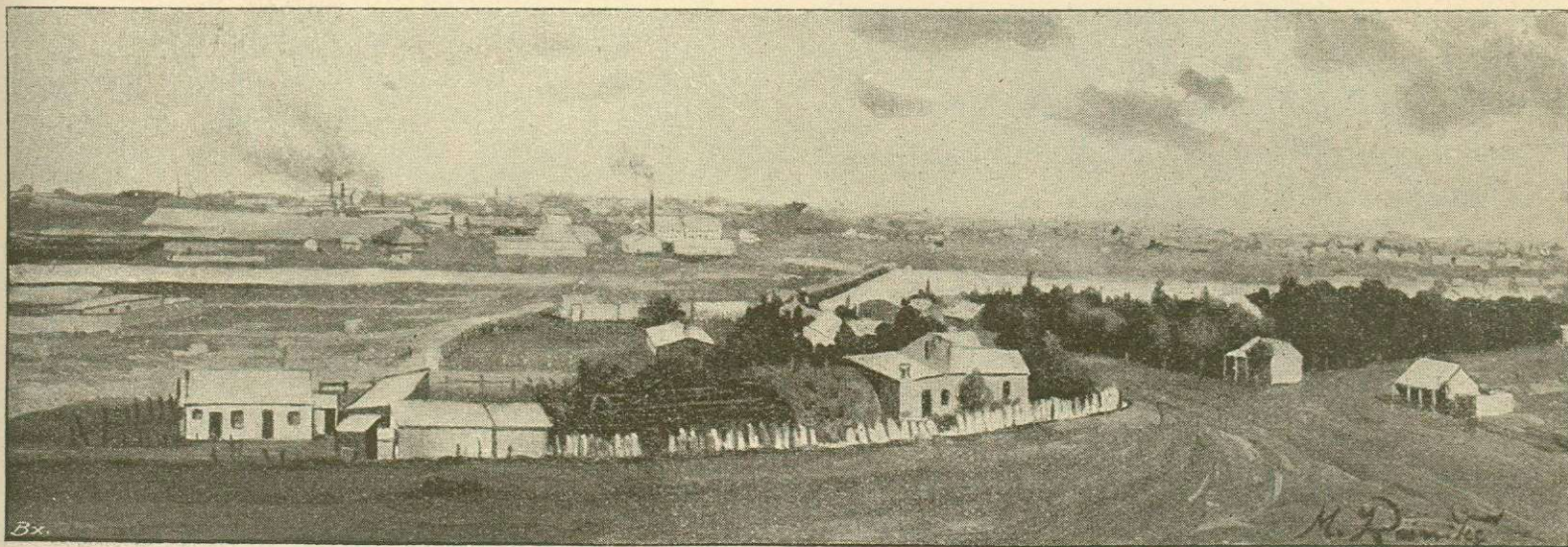
Kopališče „Diana“ je last kopališke zadruge „Diane“, na katere čelu so nekateri celjski po izbor Slovenci. Zgradba sama je lična in lepa; ima 27 prostornih kabin, opravljenih takim napravam primerno. Voda Savinje pred kopališčem je globoka 2 do 4 m, pa čista kakor kristal. — No, tedaj pa le:

Kdo s' upa, bodi oproda ali knez,
v krnico potopiti se? ...¹⁾

Nadaljujoč po cesti naprej proti Laškemu dospemo v četrto ure do gostilne, stoječe desno nad okrajno cesto, navadno nazvane pri „Grenadirju“, pravo I. Jezerniku, kateri baje „toči najboljšo vinsko kapljico“. No, ker baš „po leti vroče je“, zato

hladí nas grozdja kri,
in vinček nam prav dobro st'ri.¹⁾

Zopet četrto ure od tod mimo kamenoloma na desni smo v soteski ob strmi k

Zlati rudnik pri Johannesburgu v Transvaalu.

reki napuščeni gori Vipoti; in še kratko četrto, pa stojimo na mestu, kjer „ob skali na bregu se voda pení“. To je namreč skala moleča visoko nad Savinjo, obrastla s travo in grmovjem, ločena od ostalega hriba, od katerega jo je osamila cesta tu skozi presekano ter okoli nje se vijoča. Celjski Nemci imenujejo to skalo „Jungfernsprung“ ter pravijo, da bi to bila savinjska — Loreley.

To bil je skok čez skalni rob
tja dol v Savine mokri grob! ...²⁾

Od glavne doline se cepi mnogotero stranskih dolinic in dolov in to z dokaj

ljubko podobo, rekel bi skoro do bogatega značaja planinskega. Pa tako nahajamo tudi marsikatero mično okolico i na tej i na oni strani Savinje.

Pri omenjenem „Grenadirju“ drži prek Savinje lesen most za pešce.

Krenemo li tukaj na levi breg reke, lahko se vrnemo tam ob vodi pod Starim gradom v mesto nazaj, ali pa se pod železniškim nasipom po malem ovinku napotimo gori za Gradom k razvalinam. Ali se pa niže pod tretjim prehodom pod železnico pri mlinu povspnemo na nekoliko strmi 722 m visoki Pečevnik, od koder moremo, prekoračivši

¹⁾ Schiller-Koseski.

²⁾ Aškerc.

„Dom in svet“ 1899, št. 23.

¹⁾ Ripšl.

sedlo debelega Tolsta 838 *m* nad morjem, ob južni rti dalje po gorskem hrbtu v kakih treh urah dospeti do cerkve Matere Božje v Svétini.

Pot po teh hribih je kaj lepa in mikavna in samo od kraja na vrh in tu in tam nekoliko utrudljiva; vendar mi sedaj ne pojdemo tje. Zakaj z vrhov, ki so zarastli z gozdnim drevjem, nimamo tako lahkega razgleda; sicer pa tudi le

po gorskih višavah srne nožica
od kope do kope se prosto pnè.¹⁾

Ako pa krenemo nasproti savinjskemu mostiču za „Grenadirjem“ z okrajne ceste na desno po kolovozu, dospemo takoj v nizko, romantično drago, kjer se skoro nehoté spominjamo narodnih bajk o vilah, škratljih in drugih gozdnih duhovih. Pot gre zatem polagoma na vrh, in zopet navzdol skozi okolico Košnico, ter levo stranéč na posled po dolu nazaj na Laško cesto pri omenjeni skali. In zopet

čudno v meni gane se srcé.²⁾

Da, to je planinski svet. „Amfiteatralno se vzdigujejo gora za goro, prerezane z mičnimi dolinami. Posamezne kmetije in hišice krasijo planoto in holmce. Radostno počiva oko na zelenih livadah; bistri studenci žuboré z gor, in planinsko dete bistra Savinja hiti po mnogih ovinkih sorodnici svoji in posestrimi sinji Savi veselo naproti“³⁾:

Naprej do dežele, kjer Sava bobní,
med brate, med sestre, med naše ljudi.⁴⁾

Sv. Jožefa grič.

Stoji jedno brdo,
na njem crkva slavská . . .

Jeden najljubših potov v bližnji okolici Celja je tje na grič in k cerkvi Sv. Jožefa na vzhodni strani mesta, kakih 60 *m* višine.

Po téharski cesti severno od kolodvora pod železnico preko Voglájine krenemo na

desno k Zimovemu mlinu. Tu se popnemo gor po stopnicah na „Kalvarijo“ in gremo mimo zidanih kapelic in kamenenih križev in še dalje med smrekovim gozdičem — šetajoč male pol ure —, pa smo pred našim svetiščem.

Dviguje se v nebó
oj božji hram takó prostran
in pa krasán takó!

V lepem soglasju s tem svetiščem, hramom božjim, je pa tudi pogled po stvarnici, božji prirodi, posebno tje proti zapadu. Grič sam je nasajen ponajveč z duhtečim smrečjem, po katerem se vijejo na vse strani prilični poti in steze; in na vseh primernih krajih so napravljene klopi, bodisi za počitek, bodisi zaradi pripravnega razgledovanja.

Glej ta dolinski svet!

V dnu zad stojé snežníkov velikani;
poljá, ki spred se sprósti, lepotije
ti kaže — — grad na levi strani;
na desni griček se za gričem krije.¹⁾

Pred seboj imaš najpreje celjsko mesto, kako se širi na vse strani, poln živahnosti in marljivega gibanja. A dalje od mesta

pred mano se steza moj ljubljeni svet,
vsa lepa dolina, ki kraju je cvet.²⁾

Po celi dolini se vrsti ob svetli Savinji kakor tudi ob véliki cesti in železniški progi, na levi in desni hiša za hišo, pristava za pristavo, vas za vasjo; med temi Petróvče, trg Žalec, Gotóvlje, Sv. Peter, pa Pólzela, trg Bráslovče, Gomilsko itd. In izmed ljudskih poslopij štrli tu in tam beli zvonik kakor labódov vrat nad temnozelenim jezerom, kar dražestno okrašuje lepo okolico.

In dolino brez prilike krasno obdaje „iz bliž, iz delj, visók obroč“: na severni strani prijazno podbrdje kakor „glednják, ovinkov bolj in bolj širokih, dviguje kvišku v sinji zrak“³⁾, sred njega divna Gora Oljka; ob jugu stojé kakor mejniki kopičaste celjske gore kakor velike plasti o senjski ali otavski košnji; v zapadu pa spredaj poprek je zeleno Dobrovlje, in za njim Solčavske planine „visoko v sinje nebo molé snežene vrhove“.

¹⁾ Cegnar.

²⁾ Toman.

³⁾ „Novice“ 1864, 9.

⁴⁾ Vilhar.

¹⁾ Fr. Prešern.

²⁾ M. Vilhar.

³⁾ Schiller-Koseski.

Zlasti v jutru, dokler imamo solnce še za seboj, tedaj je ta prizor nepopisljivo krasen.

Oj to se v travi jasno bliska,
po jarkih vse svitló, zlató,
stotísoč tam trobentic piska
glasán pozdrav domú v nebó.¹⁾

Pa tudi na večer, kadar „solnce rumeno goro zeleno zadnjič poljubilo je“, je čarobno barvano nebo na obzorju: „Zlaté se snežníkov višine, ki žar'k jih je zadnji objel.“

— Res

okó se raja ne nagleda,
v veselju srce se topí...²⁾

Vrnemo se v mesto lahko ob južni strani, mimo dolnje pivnice pa po brvi čez Voglájino in pod železniškim savinjskim mostom. Pri omenjeni gostilni, imenovani „Felsenkeller“, pač „v tihem dolu in pri skali“ ni sicer ne cvetne livade, ne reke bliščeče, a je vendar dokaj prijetno „v senci pri kamniti mizi“, in je tudi za večje družbe in zborovanja na voljo prostoren salon.

Ali: „Če mika v zeleni te gozdek zletet“ — pa uprav za Sv. Jožefom razprostira se senčen bukov gaj, takoimenovani „Márovškov gozd“, kamor vodi pot naravnost od „skalne kleti“ po kolovozu naprej.

Življenja valovje tam zunaj hrumi,
tu vlada pa mir in tihota,
tam zunaj vrvenje, drvenje ljudi,
tu notri je sveta samota...³⁾

Téharska stran.

Po polju bela cesta gre...

Zadaj za Sv. Jožefom, iz Márovškega gozda, dospemo ali na levo po kolovozu, ali pa nadaljujoč čez travnik in med njivami po pešpotu na téharsko cesto. No, primerneje semkaj je naravnost iz mesta, uprav kakor smo se že preje napotili k Sv. Jožefu.

Cesta na Téharje je sicer včasih prašna, vendar prilična tudi za izprehod o vročem poletju, ker ima razven Laške ceste najpreje senco za Sv. Jožefom in ondotnjim

gozdom. Od „Zelenega travnika“, ki je še prav blizu mesta in tudi bolj gosposka gostilna, nahajamo ob tej cesti ko „znamenitost“ še tri druge hiše „s smreko známnjane“, namreč: pri „Rožnem holmcu“, pri „Lipi“ in pri „Kámeni mizi“. Te so sicer neznantne po zunanji podobi in tudi znotraj brez kakega udobstva, vendar povsod v njih „poslužni duh“ goste

k rumeni mizi posadí,
dovolj' dá vina in jedí.¹⁾

Pa tudi tvornico za berso in kis imamo uprav tukaj ob potu.

Kdo bi zmirom vince pil?!...

Kake pol ure hoda iz Celja proti Téharjem pa stoji na desni strani okrajne ceste posebni grič, ki „drugim ni enak“²⁾:

To je nagroben grič —

celjsko mestno pokopališče — „mit seinen schönen Denkmälern inmitten eines herrlichen Blumenflores“. Tam-le torej, v kraju Čret zvanem, a v téharski fari so si izbrali naposled nemški Celjani „tisto tiho domovanje, kjer mnogi spé nevzdramno spanje“. — „Hier ruhet Neid, Verfolgung, Klage...“ veli baje nadpis nad vrati; in „eine stille, friedsame Gesellschaft wartet unter Epheugrün auf den Posaunenruf des Engels am letzten der Tage“. (M. Knittl. Cilli, 1890. 93). Da!

Tiha zemlja ga ne drami,
strasti ne bučí vihar...
bratoljubje vlada v jami.³⁾

Téharje — kamor nas naposled dovede cesta prek železnice — so čedna vas z dvema cerkvama, sv. Martina župno, majhno, in večjo podružno sv. Štefana na ledini. Vas stoji na vzvišenem obronku in ima tudi dve gosposki hiši. Nekdaj pa so bili vsi Téharčani plemiči, „požlahtnjeni“ od celjskega grofa, ali Friderika II. ali Ulrika II. in to baje ob neki tragikomični pustolovini. „Tako kaže bar poviest.“⁴⁾ „Modra kri po žilah naj jim teče“...

¹⁾ Gregorčič.

²⁾ Schiller-Slomšek.

³⁾ Gregorčič.

¹⁾ Nar. pesem.

²⁾ Gregorčič.

³⁾ Cegnar.

⁴⁾ St. Vraz.

Više Téharij se dviga še jedna cerkev podružnica, sv. Ane na Vrhah, 352 m, kamor je tudi vredno da stopimo ter si od ondod ogledamo Savinjsko dolino z okolico vójniško, pa i del voglájinskega dola in sosednje griče ob jugu. Ali, ako se komu ne ljubi za četrť ure na vrh, tedaj pa vsaj

zvonove čuj ubrane,
kakó pojó čez plan.¹⁾

V Téharjah se cesta deli; t. j. glavna gre naravnost naprej v Št. Jurij itd., stranska pak levo na Pónikvo i. dr. Idoč po okrajni cesti dospemo za četrť ure najpreje v Štore, železniško postajo, kjer si tudi lahko ogledamo rudnik in železarno. Prijazni šentjurijski trg, od Celja kaki dve in pol uri hoda oddaljen, stoji v kaj romantičnem položaju levo ob bregu, a podnožje mu je v dolu železniška postaja istega imena. Dolinica, po kateri teče Savinje pritok Voglájina, je prav mična, polna premen v prirodi in z jako lepimi predmeti.

Namesto po prašni cesti lahko gremo tudi po samem zelenem dolu. Pred Téharji še v dolini krenemo pri mostu na desno in ob levem bregu Voglájine vodi nas pot nekolikokrat malo navzgor in navzdol po ozkih in gričnatih okolicah ob njivah, travnikih in gozdih. Ta pot je kaj ljubka in prijetna:

Med travo se bistri potok razliva
navdolj po svitlem kremenu,
v grmiču zraven prepeva
na vejici slavec.²⁾

Stari grad.

Z vrhnje srede
skale blede
stari Grad je rob.

Vrnimo se k Celju nazaj.

Na jugovzhodni strani celjskega mesta, ob levem bregu Savinje strmí v nebo ne visok, gozdnat hrib, vrh katerega se nahajajo veličanske razvaline nekdanjega stolnega grada pokneženih celjskih grofov, v obče imenovan Stari grad.

¹⁾ A. Funtek.

²⁾ Levstik.

Domači šetavci in tuji potniki radi hodijo na ta hrib ogledovat si ostankov nekdanje junaške slave, pa tudi radovat se o lepoti prekrasne okolice. Za doljno pivnico zavijemo na desno po stezi gor v gozd ter po nekoliko ovinkih dospemo za četrť ure do voznega pota na vrhu.

Že tu se nam nudi prekrasen razgled! Pod nami mesto, a na sever in na zapad divna ravnina, obrobljena na levi z visokimi hribi, na desni s prijaznimi holmi; daleč v zapadu pak sinji, bleščeči se gorski vrhovi. Gređoč dalje mimo vinograda pridemo skoz mal klanec do dveh, treh kmetiških hiš in pa do kmeta, ki je bil preje lastnik razvaline, ter v dobri pol uri počasnega hoda iz mesta stojimo prav pred vhohom v razvalino, v sam Stari grad.

Vstopimo skoz tesno vrzel; in sedaj imamo kaj, da vidimo in gledamo.

Je to, popotnik vpraša, slavno Celje?
Je tamo strah domače bil dežele?
Je to zidovje kneza Urha dom,
ki sta raznesla ga vihar in grom?
Globoke vidiš tu ozidja ječe,
tam za oklepe kraj, za sul'ce, meče;
planjava tu za igro in za boj,
razpad še zdaj namen pokaže svoj.
In bršljen, ki sè sto rokam' objemlje
zidovje do vršin 'z osrčja zemlje.
Železnih vrat, kjer zápah je rožljaj,
stoletnih časov var'h rujav,
tam lesa škriplje zdaj namesto vrat,
trohljiva var'hinja za stari grad. —
To Celjskih knezov slavnih je gradišče,
junakov Celjskih b'lo nekđaj shodišče.¹⁾

„O časi, o minljivost človeških stvarij! Veličavno poslopje je razpadlo; podrto je debelo ozidje, in na večno zidanih stolpov le še eden stoji. Zginili so krasni hramovi, podrté prelepe sobe, v kterih so kralji snubili. Sem ter tje, nad in pod zemljo leži raztreseno debelo in drobno kamenje, kot orjaške kosti nekega davno strohnelega velikana; ostanke pa zarašča razno rastlinje. Tam pa tam molé kvišku razpoke stene, po kterih se vspenjajo in ktere objemajo stotere roke tamnozelenega bršljana. Kje je bo-

¹⁾ J. G. Seidl — I. Arlič.

jišče, kje dvorišče? Kje orožja junaškega šum? Kje je shodišče hrabrih vitezov, kje turjališče pogumnih oprod? Na bojišču in dvorišču raste trava in obilo grmovje; shodišče in turjališče pokriva stoletni mah. Kje je neki dvorana knezova, kje okinčana izba zale kneginje? Dvorana in izba ste se razrušili, in kot gradjan in gradjanka bivata sedaj čuk in pa sova. Tiho kot na grobju je vse okoli; skoz line podrtin pihajo mrzli vetrovi, in nad zapuščeno gradino se vlačijo oblaki kot plahi duhovi, ki žalujejo za minulo veličavo, za nekdanje lepe dni, ki so bili, pa ne pridejo več!

„Do najnovejših dni (tako je pisal sicer že pred 40 leti dr. Jožef Šubic l. c.) potniki pa tukaj niso drugega imeli ko ravno popisane razvaline in krasni pogled v spodnjo dolino; za okrepčanje utrujenih ali žejnih ljudij ni bilo nič kaj poskrbljeno. Kar si je domislil vrli meščan gosp. Č. (Čampa) blizu teh podrtin majhno okrepčališče (restauracija) osnovati, da bi obiskovalci starega grada, ko so nagledali se zanimivih stvari, ter odpočivajo, tudi kaj dobivali, kar bi njih upehane ude okrepilo in poživilo. Po dovoljenju tedaj slavnih štajerskih stališev, katerih lastnina je zdaj staroceljski grad, osnoval je gosp. Č. napravo, po kateri obiskovalci te višave tudi za životne potrebe kaj ugodnega dobiti morejo.

Kjer ste tedaj nekdanj orožnica in prostorno bojišče bile in železni vitezi bojevali se ali jahali okoli, stojé zdaj pohlevne lesene mize in klopi, prihajajo mirni potniki in vesele družbice, pa se krepčujejo z olom ali vinom in kruhom, s kavo itd.; in kjer nekdanj razlegal se je glas trobent in orožja šum, zdaj doni zvonjenje bokalov in odmevajo se ubranega petja mili glasovi. Tako je: Časi preminjajo se, in mi se preminjamo ž njimi!“

V grobu telesa grudi trohnoba,
v večnost neskončno duša se dviga;
novo življenje klije iz groba,
novo življenje večnost užiga.¹⁾

¹⁾ Fr. Cegnar.

Nikolajski hrib.

Cerkvica vrh goré!

Staremu gradu nasproti, na južni strani mesta se vzdiguje nad Savinje desnim obrežjem podolgat, poobgozden hrib s prijazno cerkvico na vrhu: tudi že imenovani Nikolajski, ali kakor navadno pravijo, Šmiklavški hrib.

S savinjskega mosta pri kapucinskih stopnicah na desno ob hiši skoz klanec pa mimo „Kapunovega grada“ nas vodi takoj vozni pot v jasne višine. Ob vsakem koraku se nam širi obzor po mični okolici proti severu in nazaj proti vzhodu, dokler nas ne sprejme zeleni gozd, ki nam nekoliko zakrije daljni razgled. A ne dolgo; samo da smo pri lesenem križu ob razpotju, pa krenemo na levo ter kmalu stojimo vrh hriba pri viničarski hiši. Od tod še nekoliko korakov naprej, pa smo pred cerkvijo Sv. Nikolaja, po kateri je dobil tudi hrib svoje ime.

Razgled s tega, na severni strani z gozdnim drevjem pokritega, ob jugu pa z vinsko trto nasajenega hriba je še lepši in veličastnejši, nego s Starega grada.

Z višave zelene je cerkvica bela
prijazno v dolinski odsevala cvet¹⁾:

proti severu na ravno pod nami ležeče mesto in šireče se s čednimi vasmí, nastanjeno Hudinjsko polje tje gori do Vójnika, na jug pa v mično od zelenega hribovja okoli obdano kotlino. Akotudi nas razvaline celjskega gradu spominjajo zemeljske minljivosti, vendar nam zopet rmeno solnce in modro nebo nad nami in krasna priroda okoli nas razpodi žalobne misli. Prijazna okolica: močgne gore in mični doli, globoko in živahno mestece in mnogo mirnih vasij s tisoči marljivih prebivavcev, — vse to nas navdaje z novim življenjem.

In iz visoke line
se lepo zvon glasi.²⁾

Gora Lisca.

Na strmo višavo
na goro jaz grem,
pogledat v daljavo ...

Vrnimo se k omenjenemu križu ob potu, pa se napotimo više proti zapadu, kjer „stoji

¹⁾ Gregorčič. — ²⁾ Slomšek.

mi stoji gora, dolga in visoka“. To je namreč Nikolajskemu hribu sosednja gora Lisca.

Med nekaterimi lepo ležečimi vinogradi se vspenjamo više in više, kjer zopet „na gorici rase vinska trta“ in pa „češnja vsa bela na griču stoji, gleda na breskvo, ki v vrtu cveti“.¹⁾ Za dobro uro počasnega hoda, nekoliko navkreber, pa smo na vrhu: Tu sicer „cerkev ne stoji, ne miren samostan, k molitvi romarskih ljudi ne vabi zvon glasán; in križ ne kamnat ne lesén ne dviga se navpik, prosilcem milosti noben tam ne delí svetnik“.²⁾ A tu

na vrhu zelene goré
tri lipe ponosne stojé³⁾;

in pod lipo prosta sicer a kaj ljubka klopica, takozvani „Anin sedež“. Tukaj je bil namreč znani nam Eduard Jeretin postavil svoji ženi Ani v čast ono leseno klop z omenjenim napisom, oni isti Jeretin, ki je tudi pri svojem vinogradu uprav tu blizu, na južnem obronku Liškega vrha, „tako rad zbiral vesele ljudi okolo sebe, veselega Slovenca.“⁴⁾ Pa prav s tega-le vrha, od Aninega sedeža, imamo najdivnejši prizor in obzor najveličastnejši po celjski okolici, po Savinjski dolini in daleč po širnem obzorju:

S čuti presladkimi srce navdá
zali razgled na gore in v doline,
ktere prečudna bliščoba prešine.⁵⁾

Mnogoštevilne pristave in čedne vasi, bliščeči potoki in bele stezice, temni gozdovi in prisojne gorice, in

polje žitno, rodovitno
se v oči mi lesketá;
vidi pridnost se očitno
kmetovalca marnega.⁶⁾

¹⁾ Val. Orožen.

²⁾ Gregorčič.

³⁾ Gregorčič.

⁴⁾ „Domovina“ 1895, 2.

⁵⁾ Ant. Umek.

⁶⁾ Mat. Valjavec.

In dalje „tje pogledaj na višave“: Tam ob severu se razteza v dolgi črti mogočno Pohorje tje do Konjiške Gore, in ondi na vzhodu stojita košati Boč in rogata Donatska ali Rogatška gora; nazaj proti zapadu se dviga visoki Plešivec ali gora Sv. Uršule, in dalje tam čisto v zapadu se blišče prestirme Solčavske planine in „njih zastarani beli led“; a na jugu prav blizu pred nami stojé kopice Celjskih gôr, med njimi šilasti Gozdnik, dolgohrbtni Malič in grbava Vípota; da

hrib za hribom se dviguje,
gora gleda čez goró;
božjo moč mi oznanjuje,
vse, kar vidi krog okó.¹⁾

Vendar se oko ne nagleda, srce se ne nasiti prekrasnega prizora.

Nazaj vodi več potov in stez med vinogradi doli v mestni park. Ako se pa ne bojimo še malo truda — no saj smo si vendar že tudi počili — idemo z vrha Lisce dalje nekoliko na jugozapad ob robu, pa dospemo v Kóšnico ter po idilsko-romantični dolinici k oni že znani nam skali na Laško cesto. Ali pa nadaljujemo zgoraj naravnost proti zapadu po Lisci navzdol in zatem na severno stran v dolino pod goro in pokraj Savinje mimo „lepega studenčka“ in pivnice v park, — ako nismo že prek Levškega mosta niže Petróvč prestopili na levi breg reke in tamkaj med travniki in njivami, ali pa po véliki cesti jo mahnili v mesto.

In tako smo torej zopet v ravnini, v dolini, kjer

po solnčnih livadah brenči bečela
od rože do rože, s cveta na cvet.²⁾

In za njo pojdimo sedaj še mi.

(Konec.)

¹⁾ Mat. Valjavec.

²⁾ Fr. Cegnar.

Socijalni pomenki.

(Piše *dr. Ivan Ev. Krek.*)

(Dalje.)

Že iz Taaffejevega odgovora delavski deputaciji je razvidno, da se je liberalna vlada bala krščanskega ali, kakor je dejal Taaffe, — klerikalnega gibanja med delavci. V tem smislu je tudi delala. Že dolgo so se trudili katoliško misleči možje, da bi organizovali delavske stanove. Ustanovili so mnogo katoliških društev rokodelskih pomočnikov po Kolpingovem vzorcu, posojilnice za ljudstvo in ljudska društva. Delavcem pa niso mogli ustvariti krščanske organizacije, ker je vlada prepovedala ustanoviti društvo s takim namenom. Dunajska lista „Vaterland“ in „Volksfreund“ sta širila socijalne ideje med katoličani. Spretno jima je tudi pomagal list „Christlich-soziale Blätter“ v München-Gladbachu na Porenščini. Mnogo znamenitih mož, katerih nekateri še sedaj živé in delujejo v krščansko-socijalnem smislu, se je vzgojilo ob tem času. Čehi so si ustanovili svoj krščansko-socijalni delavski list „Dělnicki noviny“; Nemci so izdajali za mladinska društva dvakrat na mesec „Der Bund“ v tem smislu. Vendar je pa to gibanje vsled vladnega nasprotstva napredovalo le malo.

Vredno je, da zabeležimo to zgodovinsko dejstvo: Ob času, ko se je liberalna vlada pogajala s socijalnimi demokrati in jih zlorabljala za svoje namene, ni bilo mogoče vkljub mnogim poskusom ustanoviti nobenega krščansko-socijalnega delavskega društva v Avstriji. Daleč manj pravic so imeli torej pod liberalno vlado katoliški delavci, nego njihovi materijališko misleči tovariši. Vlada se je najbolj bala katoliškega gibanja med ljudstvom.

Da bi ohranila liberalno večino v državnem zboru, je predložila l. 1873. nov volilni red, s katerim je hotela pomnožiti število poslancev iz mest in trgovskih zbornic, ki

so ravno večinoma volile v liberalnem smislu. Dasi ni bilo nobenega ozira na delavce v tem novem volilnem redu, je vendar hotela pridobiti tudi nje, da bi ji pomagali delati javno mnenje za njene namere. Res se ji je to posrečilo pri že imenovanem Oberwinderju. Ta je v svojem listu „Volks-wille“, kateremu so bili na pomoč židje, podpiral vlado, češ da je nov volilni red koristen zato, ker je naperjen proti fevdalnim klerikalcem. Zahteval je samo, naj se ustanove delavske zbornice, ki naj volijo delavske poslance v državni zbor.

Kakšnega mišljenja so bili liberalni poslanci, nam priča debata o volilnem zakonu. Nobeden ni žugnil v poslaniški zbornici niti besede, naj se tudi delavcem dá volilna pravica. Samo krščansko misleči grof Starhemberg je v gosposki zbornici sprožil in zagovarjal to misel. Dejal je v svojem govoru med drugim: „Jedino sredstvo, da se preprečijo siloviti izgrede, je v tem, da se prizna mirna težnja delavcev po njihovih zastopnikih pri zakonodaji. Slabo je, da se vlada tako skrbno izogiblje temu perečemu socijalnemu vprašanju in se drži načela: ‚Za nami vesoljni potop‘. Ne samo posestvo in kapital sta sposobna ohraniti državo: tudi oni stan, čigar posestvo je delo njegovih rok, bo državi mogočna podpora, če se dopusti k zakonodaji. Ustanove naj se primerne delavske zbornice, ki bodo pošiljale svoje zastopnike v ono hišo, ki bo šele potem po pravici smela nositi ime ljudskega zastopstva.“

Proti Oberwinderju se je vzdignil Scheu v „Volksstaat“-u in v „Gleichheit“ iz Dunajskega Novega mesta. Preje so se bili že ločili od Oberwinderja dunajski radikalni delavci, ki so imeli za svoje glasilo „Bahnbrecher“ in za njim „Radikale Wiener Arbeiterpresse“. Strank je bilo torej več. Scheu

se je naslonil popolnoma na internacijo. Marx je bil ž njim. Oberwinder je padel; njegovi nasprotniki se pa vendar niso nič naučili. Četudi so liberalci pokazali popolno nezmožnost za socijalno delovanje, so jih vendar socijalno-demokratski delavci neposredno še zmiraj podpirali.

L. 1873. je bil znani veliki denarni polom v naši državi. Slepjarji vseh vrst so bili na naglem začeli ustanavljati najrazličnejša podjetja. Pri osnovanju in pri vodstvu novih

podjetij so goljufali dobičkaželjni brezvestniki, kar se je dalo. Zato je propadlo veliko število takih podjetij. Od meseca sušca l. 1873. dalje je skoro vsak dan prinesel kako žalostno novico v tem oziru. Delavci so ob tem trpeli sila veliko, ker jih je ogromno število izgubilo delo. Vlada je imela toliko poguma, da je predložila državni zbornici predlog, naj se dá 80 milijonov goldinarjev borzi v podporo. S tremi glasovi večine je izprva zbornica ta predlog zavrgla;

Boer (Bur) z desetero sinovi.

ko ga je pa gosposka zbornica kljub temu sprejela, je bil sprejet meseca grudna l. 1874. tudi v poslaniški zbornici. — To je bilo mogoče, ker je veliko poslancev sedelo v upravnih svetih raznih propalih družb. Vsa grda sebičnost in umazana dobičkaželjnost liberalne stranke se je razkrila. Na čelu boja proti njej so stali v tem slučaju — katoliški poslanci, katere je podpiralo par radikalnejših demokratov. Lienbacher je naravnost dejal, da je prazna puhlica, če se

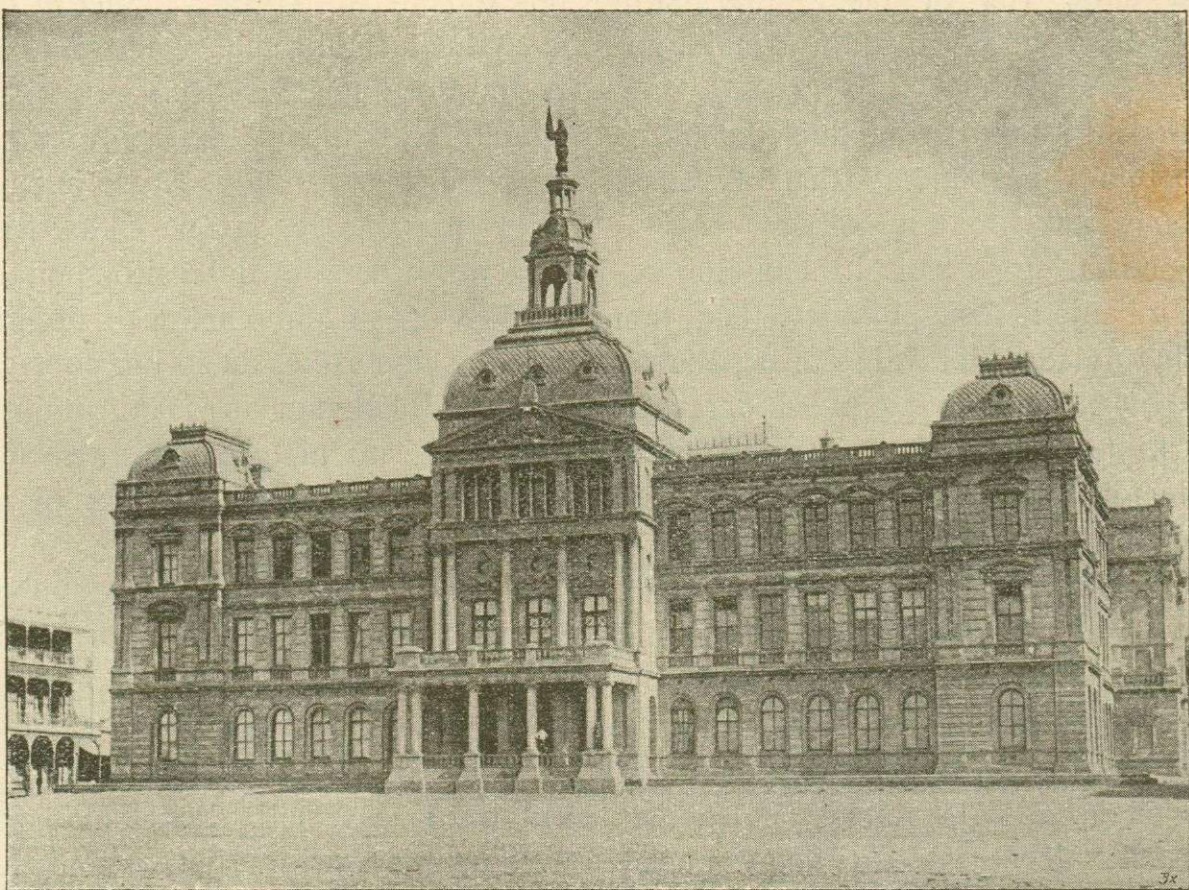
pravi, da bo ta denar koristil tudi delavcem. „Ali bi ne bilo bolje, ko bi se delavcem naravnost dala podpora?“ Temu vprašanju je bil odgovor — smeh liberalnih poslancev.

Sedaj so pa socijalno-demokratski delavci molčali. Nobene sledi kakih izgrediv, demonstracij, protestnih shodov ni bilo opaziti. Liberalci so jih bili iznova ujeli. Ko bi se bilo ljudstvo tedaj količkaj ganilo, bi bila morala pasti liberalna vlada. Toda socijalni demokratje so šli na lim, da je treba pred

vsem boja proti fevdalcem in klerikalcem. Vse, kar so storili, je bila peticija na državni zbor, v kateri so prosili, če se jim ne more že dati splošna volilna pravica, vsaj za delavske zbornice in za večjo svobodo tiska in zborovanja.

Liberalci niso storili prav nič. Po dolгих obravnavah v odseku so ravno predno se je sklenilo državnozborsko zasedanje, v medli resoluciji naročili vladi, naj uvaža delavsko peticijo. Oberwinder, ki je vodil vse to gibanje, je bil sedaj popolnoma poražen. Delavci so končno, vsaj za nekaj časa,

izprevideli, da so jih liberalci vodili za nos. Hoteli so se postaviti na lastne noge. Dne 23. listopada l. 1873. je imel v Badenu zborovati avstrijski delavski shod, kjer naj bi se sklenil jednoten, skupen načrt. Sklicala ga je graška radikalna delavska stranka. Krog sto raznih delavskih društev in listov je izjavilo, da pošlje zastopnike k shodu. Vlada je pa shod prepovedala. Došlih 74 zastopnikov (med njimi deset slovanskih) iz blizu 50 mest se je peljalo vsled te prepovedi v bližnjo ogrsko selo „Neudörfel“. Tam

Vladna palača v Pretoriji.

so zborovali celo noč, proglasili „Gleichheit“ in „Dělnické Listy“ za glasili stranke, nadeli si ime „Avstrijska socij.-Ino-demokraška delavska stranka“ in sklenili program in organizacijo do mala brez izpremembe po nemškem eisenaskem, že opisanem načrtu.

Tu se je oglasila vlada in je jela kar trumoma razpuščati socijalno-demokraška društva. Scheua so zaprli; ko je prišel iz ječe, je zapustil Avstrijo. Shode so prepovedovali. Vsakogar, kdor se je vdeleževal socijališkega delavskega gibanja, so pod raz-

nimi pretvezami spravili pred sodišče. Pred tem preganjanjem je bilo delavskih podpor-
nih društev v Avstriji 251, izobraževalnih 99 in strokovnih 149. Večina teh je bila zatrta v tem boju. Delavsko gibanje se je vsled tega nujno presadilo iz javnosti v tajna zbirališča, ki so bila tem radikalnejšega duha, čim bolj so jih zasledovali.

V zgodovini delavskega gibanja te dobe vidimo torej:

a) poskus, da se osnuje krščansko-socijalna delavska stranka, ki se pa ni mogel

uresničiti, ker ga je vlada zavirala z vso silo;

b) poskus Fr. Pfeifferja pridobiti delavce v smislu politiškega federalizma in katederskih socializmov; od l. 1872. je izdajal „Social-politische Blätter“, a posrečilo se mu je dobiti le majhen drobec delavcev;

c) Oberwinderjevo stranko, ki je hotela socijalno demokracijo zvezati z liberalci, a je skoro do cela propadla;

č) Scheujeve socijalne demokrate, ki so bili v zvezi z nemško socijalsko organizacijo in z internacionalo;

d) čim dalje več pristašev anarhiških načel, ki so se tudi v dejanju kmalu pokazala;

e) češko-slovansko socijalno demokracijo, ki je bila v narodnem oziru zvezana z mladočeško stranko

Na Ogrsko se je zaneslo socijalno-demokraško gibanje iz naše polovice. Tudi tam je liberalna vlada delovala proti njemu. L. 1868. se je ustanovila „ogrska delavska stranka“, ki je poskušala z raznimi stavkami in demonstracijami svojo srečo. Ko je meseca rožnika l. 1871. vprizorila demonstracije zaradi padca pariške komune, so zaprli vse njene voditelje. Sigmund Pollitzer je stal takrat stranki na čelu. L. 1873. dné 23. sušca so sklenili ogrski socijalni demokratje v Budimpešti nov program, ki ga je pa vlada brž prepovedala. Ostala jim je poleg par manjših društev le še „splošna delavska starostna in bolniška blagajna“, ki je štela koncem 1873. l. 5071 udov.

Ob tej priliki omenjamo, da so socijalni demokratje že l. 1872. poskušali s svojo agitacijo tudi med kmeti. Tistega leta so namreč na Štajerskem jeli ustanavljati „svobodna kmetiška društva“, katerih glasilo „Bauernwille“ je imelo koncem l. 1873. že 1500 naročnikov. Nekako deset društev je nastalo po tej agitaciji. Vodil jo je Karl Achaz v Gradcu. Imenovani list je govoril v najradikalnejšem duhu¹⁾; tudi med slovenskimi

štajerskimi kmeti je našel več pristašev. Dogovarjali so se že, da se ustanovi podoben list v slovenskem jeziku.

Liberalci so izprva zadovoljno gledali to gibanje, češ da odtrgajo kmete katoliškemu duhu; ko so pa videli, da postaja kmetiški radikalizem njim samim nevaren, so ga začeli po svoji stari navadi preganjati.

V svojem temelju se je gibal, kakor smo videli, ves politiški in socijalni tok začetkom ustavnega življenja v Avstriji krog verskega vprašanja. Boj proti katoliški cerkvi je družil najnasprotnjeje stranke, a jasno je pa tudi pokazal sleparstvo liberalizma in zapeljanost socijalne demokracije. Židovstvo je izprva podpiralo socijalne demokrate v nadeji, da bodo branili njemu tako potrebno liberalno gospodarstvo v državi. Ko se je pa pokazalo, da to ni mogoče, so pa židovski bogataši tudi protiliberalno delavsko socijalno-demokraško organizacijo izkušali dobiti vsaj toliko v svoje roke, da so jim pomagali v boju proti katoliškemu in proti antisemitskemu gibanju. Zato ni čuda, da avstrijska socijalno-demokraška stranka še ni mogla nastopiti samostojno.

Delavsko gibanje je jelo svobodneje dihati šele potem, ko je l. 1879. padla liberalna večina pri državnozbornih volitvah in je prišla na krmilo večina, ki si je postavila krščanska načela pravičnosti in ravnopravnosti za temelj. Pritiskala je na vlado, da so se jeli pripravljati zakoni za delavsko varstvo in zavarovanje. Od dné 30. malega travna do dné 8. vel. travna l. 1883. je bila v državni zbornici enketa, h kateri so bili povabljeni zastopniki delavcev in delodajavcev, da so izrazili svoje mnenje o namerjanih zakonih v korist delavskemu stanu. Socijalno-demokraški delavci so pri tej enketi pokazali, da ni prave jedinosti med njimi. Manjkalo je krepke delavske organizacije. Vendar tudi to, kar se je sklenilo za varstvo delavk, otrok in delavcev sploh in za njihovo zavarovanje (za slučaj nezgode in

¹⁾ Za vzgled navajamo to-le zahtevo njihovega programa: Vsak minister mora, predno nastopi službo, poskusiti kmetiško delo, da zve, kako težko

in trpko se zasluži davek. — Zahtevali so davek na razkošnost; sem so šteli tudi plemške naslove: za „pl.“ — 10 gld., za „vitez“ — 20 gld. itd.

bolezni) je bilo hvalevredno. Žal, da je nespa-
metno postopanje prejšnje liberalne vlade med
delavci vzgojilo tako upornega duha, da niso
ne samo nič podpirali njim prijaznih poslancev,
marveč da so s svojim vedenjem v marsičem
naravnost zavirali socialno preosnovo.

Ravno ob tistem času, ko se je namreč
pričela za socialno politiko v naši državi
nova doba, je jel kazati svoje roge – anar-
hizem, o katerem smo že pisali. V anarhi-
škem gibanju, ki je bilo razširjeno po celi
Evropi, so igrali nekateri avstrijski delavci
čudno žalostno ulogo. Med tem, ko so
n. pr. Mostovi privrženci odobraval samo
politiške umore, so zastopali avstrijski anar-
histi načelo, da ima vsak anarhist dolžnost
porabiti vsako priliko, da si pridobi denarja,
četudi z umorom.¹⁾

¹⁾ Der Anarchismus und seine Träger. Berlin
1887, str. 73.

Ognjišče, kjer so kuhali načrte, je bil
londonski kljub „Autonomie“. V London so
namreč pribežali avstrijski anarhisti, ko so
jih doma jeli zasledovati. Vodil jih je sobni
slikar Jos. Peukert. Stellmacher in Kam-
merer sta bila v zvezi s tem klubom. Peu-
kerta sta podpirala mehanik Rinke in
mizar Prinz. Glavni pristaši te struje so
bili Reeder, Novotny in Szimath.

Anarhiško gibanje je iznova oslabilo de-
lavsko organizacijo. Pregarjanje anarhistov
je vzelo delavcem sploh mnogo poguma;
strankarstvo med socialnimi demokrati je
bujno poganjalo. Drugih organizacij pa ni
bilo. Ko je pa koncem 8. desetletja našega
veka jela stopati na dan krščansko-socialna
misel z vedno večjo silo, so se razgibali
tudi socialni demokratje in so preosnovali
svojo stranko.

(Konec.)

Krasoslovne črtice.

(Predaval v slovenskem klubu na Dunaju dr. Janko Pajk.¹⁾)

Danes se v slovenskih časopisih nena-
vadno mnogo razpravlja o idealizmu, realizmu
in naturalizmu. Vidi se, da smo v današnji
dobi zabredli v krasoslovje, dočim smo nekda
pisarili in govorili o samem jezikoslovju, o
slovnica in slovarjih. Dandanes so torej
takó imenovane „struje“ v čislih, in razgovor
se vrti o tem, katera naj prevlada v naši
poeziji in v našem leposlovju. Ker je torej
za naobraženega Slovenca nastala potreba,
da si napravi jasno in samolastno sodbo o
teh stvaréh, zato se mi je zdelo umestno, o
tem nekoliko globlje pomišljovati in trdnih
načel si poiskati, da bi se dalo teh pri velikem
razdoru mnenij držati. Naj mi torej čestita
družba dovoli, da to, kar sem o tem našel
nekaj s pozvedovanjem iz knjig, nekaj iz
lastnih izkusb, v občni premislek objavim.

Kdor vé, kako težavno je o vkusu in kraso-
slovju kaj določiti, ta si gotovo ne bode pri-
svajal o tem nezmotljivosti. Svobodna torej
sodba vsacemu! —

Krasoslovje obsega velik predmet; zato
ga je treba opredeliti, ako se ga hoče pre-
obladati. Jaz menim to tako storiti, da naj-
preje govorim o občnih krasoslovnih načelih,
potem pa o njih prenašanju na književno
naše polje, in to na pesniško in leposlovno
ali beletristično. Književnost je po mojem
mnenju oddelek umetnosti; zato ona potrebuje
posnemanja onih istih načel, ktera veljajo za
umetnost vsake vrste, ako ta hoče veljati za
krasočutno ali estetično.

Prvo in najvažnejše vprašanje ktero se
nam na početku uriva, je: kaj je to, kar
zovemo krasno ali lepo? — Na to od-

¹⁾ Da dobé naši braveci popolno sliko pokojnega dr. Janka Pajka, podajemo jim poleg življenjepisa
tudi ta-le spis iz poslednje dobe njegovega življenja (predaval ga je l. 1897.) in v nepremenjeni
pisateljevi obliki. — Uredn.

govarjam pred vsem, da se meni krasota vidi nekoliko različna od lepote. Lepo je namreč to, kar je spodobno, umestno, dobro in sploh veljavno, torej porabno, a krasno je nekaj višega: namreč to, kar ni samo za uporabo in um, ampak tudi za čutila in vkus, ako tega smatramo samega na sebi kot nekaj v posebnem smislu čutilom ugodnega.

Občno mnenje biva, da je krasota nekaj čisto zasebnega ali subjektivnega, česar v prirodi sploh ni nahajati. Res se na prvi mah vidi takó: včasih ljudje o enem in istem umetnem izdelku prav nasprotno sodijo, bivajočem enim prekrasnim, drugim nekrasnim ali celó grdim.

Kakó to? — Moj odgovor je: ker si ljudje niso svesti merila in vzrokov, iz katerih jim kaj ugaja ali neugaja. Da imá zasebni vkus tudi neko stvarno ali objektivno podlago, o tem ljudje navadno ne pomišljajo. Ko bi se resno prašali, zakaj jim eden predmet gódi, drugi ne, gotovo bi spoznali, da tudi v stvári sami tiči nekaj, kar jo dela krasno ali nekrasno ali celó grdo. Tudi izkustvo nas uči tega: pokvarite predmet, ki se vidi krasen, in brž bodele videli, da ni več lep, da torej res tudi v njem, ne samó v našem vkusu tičí vzrok krasote ali pa grdobe.

Pri stvareh krasočutnih je dobro preiskovati naivna čuvstva, ktera še niso skvarjena po sivih teorijah. Zakaj se otrokom ena cvetica zdí lepša od druge? — Menda ker je rdeča ali živobarvna ali ker ima lepo urejeno listje ali ugodno podobo sploh. Tudi vkus prostega ljudstva je poučen: ljudstvo sodi samó po svojem prostem vkusu. Ljudstvo slovensko ljubi belo ali rdečo vrtnico, rdeči naglič, dišeči in lepo razvrščeni rožmarín. Otrok čísla vse, kar je svétlega: solnce, mesec, zvezde, po katerih seza z róčicama, a pri tem ne praša za vrednost in tvarino predmeta svitlečega; njemu zadostuje tako baker kakor zlato! Prvotni človek se našemava in olepšuje z lepimi školjkami, peresi in nabira lepó uredjene prirodnine ne gledé na njih ceno in veljavo.

Isto takó je tudi gledé na izdelke človeške umetnosti. Očém godíjo umetno zidane crkve, umetno zloženi oltarji, lično izrezane podobe svetnikov in angeljev, imenitne palače z vsemi dragocenimi okraši, mramornatimi in malčevimi i. t. d. Predolgo bi bilo naštevanje takih predmetov; dovolj, ako s kratka zaključim te primere s trditvijo, ktera je neovrgljiva: da našem vkusu niso vsi predmeti bodisi prirodní, bodisi umetni v enaki meri krasni, temveč samó nekoji. Iz tega izkustva pak sledí drugo vелеvažno krasočutno načelo: da namreč ni istina, kar trdijo nekoji, češ, vse je enako krasno, kar ali priroda vstvarja, ali kar izdeluje človeška umetnost, samó kar se vkusu zdi krasno. Stvar je temveč ta-le: že v predmetih samih tičí nekaj takega, kar je razločuje v lepe in nelepe. Z eno besedo: krasočutje nima samo ‚subjektivne‘ veljave, kakoršna je Kantu sama na mislih, nego tudi stvarno veljavo. In vzroke stvarne krasote spoznavati, to je predmet in zadača krasoslovju.

Krasoslovni učinki imajo več vzrokov. Prvi leži v ustrojbi predmeta, v njegovi prirodni ali pa umetni uredbi. Ta mora biti pri čem večí mnogovrstnosti délov tem bolj jedinstvena. Krasota je torej neka posebna skladba delov v celoto. Ta skladba se doseza s tem, da se iz mnogovrstnosti prikazov v duši porodi in odbija čut jedinstva kake stvari, tako pravi Carriere. Nekaj, kar nima znatnih delov, kar je torej jednolično, nima prave, temveč ima samó navidezno jedinstveno, torej tudi samó neki medli odsev krasote. Isto táko ni krasno, kar nima značilnih delov. Poslopje n. pr., ktero sicer ima popolnoma jednakomerno, da-si v trdnem sestavu geometričnem zložene dele: okna, stebre, nastropja, barve, proge i. t. d., ni lepo, vsaj delj časa ne dela takega utisa. Zato one velikanske palače New-York-ske s šestnajsterimi in dvajseterimi nastropji nikakor niso krasobudne, ampak utrujajo okó. Tudi kazarne z regularnimi črtami brez mnogovrstnih okrasov in pridélov ne delajo kraso-

čutnega utiska. Treba je sicer, da v predmetih vlada simetrija ali ravnomernost, a zraven mora tudi vladati jedinstvena mnogovrstnost délov. Temu naopak pa vidimo na Dunaji v najnovejšem času prekrasnih palač, ktere popolnoma odgovarjajo rečenemu krasočutnemu načelu: ne sezajoč črez meje nekih določenih črt, mej kterimi jim je odmerjena celotnost, a bujno nakrašena z mnogovrstnimi déli.

S tem se nikakor ne priporoča pedantična strogost celotne sestave, temveč tudi svoboda pri sestavljenju delov sme biti vidna. Razven takó zvane logične in geometrične celote je umestna tudi taka sestava umetnine, ktera dobiva svojo vez od kake značilne ali posebne nje lastnosti, takó da jej služi ves sestav kakega predmeta. Take lastnosti so n. pr. cerkvenim stavbam podeljene: božji dom je v lepem razmerju in skladu z vzvišenim zvonikom. Enakih stavb nahaja se prav mnogo v Angliji; kažejo jih mnogi čestitljivi hrami božji in gradovi mogočnih rodbin. Mnogovrstnost rečenih stavb je jako velika, a tudi njih sličnost gleda prav značilno iz enotnih, posebnih njih stavbenskih idej. Torej jedinstvene misli je vsaki umetnini neobhodno potreba.

Na dalje treba, da ima vsaka umetnina, ako hoče biti krasovkusna, neko zvezno misel ali recimo svojo idejo. Idejo nadomestuje tudi svrha kakega predmeta. Brez smisla bi umetnina človeškemu duhu ne bila razumljiva. Človek namreč ni sama tvarina, ampak tudi misleče bitje. Misel in tvarina pak ste dvoje. Ta lastnost krasočutna je umetnini neobhodno potrebna: samó ideja, utelešena v tvarini ali kakem činu, sploh rekši v prikazih, dela umetnino ali predmet krasnim. Predmet, ki je brez ideje, je mrtev. Razumeje se, da ideja mora odgovarjati istinitosti ali vsaj istinoverjetnosti. Ako ona nima tega, ondaj ni sorodna realnemu svetu, in torej ne bi mogla vzbujati krasočutja.¹⁾ Sklepajoč občni del tega razpravljanja, ponóvimo si glavne

potrebnosti krasobudnih predmetov. Te so: mnogovrstnost delov, a poleg nje jedinstvo, vrhu tega pa še idealna, ob enem istinita ideja predmeta. Ako so rečene lastnosti umno in jasno v predmetih izražene, tedaj je tudi delajo krasne.

Prašati utegne kdo: kje pa je npravstvena podlaga krasote? ali krasočutje ne zahteva tudi, da je predmet, če hoče krasnim veljati, tudi z npravstvom v soglasju? — Na to odgovarjam — odločno: dá. K pravi krasoti je ta lastnost potrebna, kar ni težko dokazati. Ako je npravstvenost to, kar dela predmet v resnici popoln, tedaj mu te popolnosti ne sme manjkati k lepoti. Npravstvenost namreč vspered hodi s telesnim in dušnim zdravjem ali bolje rekoč, ona je z njim eno in isto. Npravstvenost pomenja čilost in nepokvarjenost v svojem bitju. Kakor drevó, ako je podjedeno od črva, s časoma ne more več svežega vejevja in listja, še menj pa sadja rediti in roditi, takó vsaka umetnina, bodisi od prirode ali pa od človeka vstvarjena, hira, ako je od npravstvene črvi-vosti načeta. Isto veljá o človeški lepoti. Vi ne bodete mladenke, kteri je strast izpodrula lica in vzela nje očem sramežljivost, imenovali krasne, k večemu zanimivo. Nezdravim ljudem, ki v tujih obrazih zasledujejo strastnost, bode se menda krasna zdela, baš ker je npravstveno nezdrava, a nikoli ne zdravim ljudem. Proti Goetheju, kteri je bil v tem oziru preveč pripustljiv, npravstvu odrekši upliv na krasoto, dobro opazuje Carrière, da je npravstvo k lepoti neobhodno potrebno, ker je umetnini ideje treba, a ideja je vselej nekaj popolnega, torej npravstvenega. Ako je ideja kake umetnine nenpravstvena, tedaj jej nedostaje važne lastnosti krasoslovne.

Npravstvenost me vodi k neki drugi neobhodno potrebni lastnosti krasote. Krasno v pravem pomenu je samó to, kar dela predmet samega na sebi krasnim. Izključene so v krasoslovju vse postranske misli in vse svrhe, ktere nimajo namena, da bi krasni predmet zaradi sebe bil lep. Torej ne postranski užitki, ne zloraba krasnega predmeta v druge namene nego jedino kraso-

¹⁾ Najvišja vseh idej je Bog; po tej ideji vse druge dobivajo svoje bitje in mesto. — Pis.

čutne, tudi ne kake postranske želje, spojene z lepimi predmeti, ampak samó predmetova sestava po sebi in pa čista njegova ideja delate ga krasnega. Kakor ljubimo cvetočo vrtnico samó zaradi nje krasne sestave, njenih barv in nje podobe, ne zavoljo duhá samega ali pa zaradi kakega postranskega dobička, ktereга nam vrtnica utegne prinesti, takó mora krasobudni predmet sam po sebi, brez vse dobičkarske primési biti našemu krasočutju ugoden. Krasota torej že sama oblažuje in okrepuje človeka. Neki

krasoslovec o tem učinku opazuje: „To je visoka vrednost krasnega, da ono pomirjuje duhá. Ono nam razodeva istino, da ni razpor, nego ljubezen pravo sredotočje vesvoljnosti, da v skladnosti in slogi biva pravi duh. Krasota torej kakor ljubezen zedinja duševne in stvarne (tvarinske) težnje; ona te težnje pomirjuje in osredotčuje v jeden veliki namen: v osrečevanje“. In s to opazko sklepam prvi del, ki govori o krasoslovji sploh. —

(Konec.)

Eros in Nejkos.

(Dušeslovna črtica. — Spisal dr. Fr. L.)

(Dalje.)

Dobrohoteča ljubezen izvira včasih iz popolnosti ljubljene osebe, katero čislamo toliko, da se njenim vrlinam do cela uklo-nimo in se jih s celim srcem veselimo. Tako ljubimo vrle in dobre osebe. Včasih pa so vzroki drugi, n. pr. sorodstvo ali pa dolgo občevanje: tako ljubijo stariši svoje otroke, ne da bi si želeli od njih kaj dobička, tudi če niso dobri in lepi, in prijatelj ljubi prijatelja, čeprav mu ni vseč vse to, kar ta dela ali počenja.

Ločimo tudi čutno in nadčutno ljubezen. Čutna ljubezen izvira iz naše telesne narave; vzbujajo jo telesne potrebe in telesne prednosti, zlasti zunanja lepota. Nadčutna pa je v volji in se opira na umsko presojevanje. Tako ljubimo n. pr. kako vrlo zgodovinsko osebo, o kateri beremo, ali krepost, znanstvo, Boga i. dr.

Najmočnejša ljubezen, ki spada v prvo vrsto, a se druži tudi z nadčutno ljubeznijo, je ljubezen med dvema osebama različnega spola, katera ju vodi do družnega življenja in medsebojne vsestranske zveze. V tem razmerju dveh oseb so vsi pogoji, ki so vzrok in podlaga ljubezni, namreč razlika oseb, njiju ugajanje in njiju medsebojno

izpopolnjevanje. Zato je bila od nekdanj ta ljubezen ljudem nekako središče in vzor vsake ljubezni; zato si je pogansko versko mišljenje ustvarilo svojega Erosa in Amorja, zato jo opeva poezija v vseh časih in pri vseh narodih.

Kakor ima čutna ljubezen močno podlago v naši čutni naravi, tako pa sloni tudi nadčutna ljubezen trdno na naših nadčutnih potrebah in na naši nramnosti. Zakaj človek ni samo čutno bitje, kakor so živali, temveč ima tudi pamet in nramnost. Pamet mu kaže veliko predmetov, ki so vredni ljubezni. Nramni zakon mu pa vleva, naj se oklepa tega, kar je nramno dobro. Tako mu torej nramni zakon tudi vleva, naj ljubi n. pr. krepost in dobra dela, naj ljubi svojega bližnjega, naj ljubi pred vsem Boga, ki je najvišje bitje in vredno najpopolnejše ljubezni. Ljubezen te vrste torej ne izvira vselej kar sama po sebi iz srca, temveč moramo jo največkrat s svojo voljo izvabiti in jo samim sebi zapovedovati ali ukazati. Zato je v naši nramnosti zakon ta, da naj ljubimo to, kar je dobro, da naj ljubimo Boga in vsakega človeka zaradi njegove vrednosti. Ta ljubezen je povsem svobodna ali odvisna

od volje, a čutna ljubezen se vzbuja največkrat brez naše volje. Pač pa imamo v oblasti tudi čutno ljubezen, da jo ali krepimo in gojimo, ali pa zatiramo in dušimo. Kadar se udá čutni ljubezni tudi volja, tedaj imata silovito moč —: seveda ljubezen zaradi tega, ker nima nikake ovire, in volja zato, ker ima v ljubezni neusahljiv vir najčvrstejšega gibanja.

Nikakor se ne moremo nagniti h kakemu predmetu drugače, kakor da je ali v resnici ugoden in prikladen, ali da se nam vsaj zdi ugoden. Lahko se namreč tudi motimo in ljubimo kaj, česar bi ne ljubili, ako bi je bolje poznali. Kadar je pa predmet neugoden, nam nasproten, kvarljiv in celó poguben, tedaj se ne vzbudi ljubezen, temveč prav nasprotno notranje gibanje, katero imenujemo *sovraštvo*.

Ako natanko opazujemo sami sebe in ako se oziramo na pojave sovraštva in ljubezni, vidimo najtesnejšo sorodnost med obema, čeprav sta si nasprotna. V ljubezni kakor v sovraštvu je teženje, a v ljubezni se oklepamo predmeta in se ž njim družimo, v sovraštvu pa se mu upiramo, ga od sebe odbijamo in ga celo hočemo ukončati. To je Empedoklov „nejkos“, ki razločuje in razdeljuje kar je združeno, ki je „erosu“ nasproten, zato tudi poguben in vir vsega zla. Kakor se ljubezen vzbudi ob lepih in dobrih predmetih, tako se vzbudi sovraštvo ob grdih in slabih. In jednako se dá še marsikaj drugega reči o sovraštvu, kar lahko umevamo iz nasprotstva med ljubeznijo in sovraštvom.

Ako težimo po kaki stvari, da bi jo dosegli, tedaj jo poželimo ali po njej hrepenimo. Kadar pa se nam upira, ali nam škodi, tedaj se nam vzbudi *jeza* ali *srd.* Jeza je podlaga ali vir sovraštvu. Jezimo se nad tem, kar nam nasprotuje, in prav tisto tudi so-

vražimo, ako ga ne moremo hitro odpraviti. Zato pravi Akvinčan, da je sovraštvo zastarana jeza. A razloček med obema je ta, da je jeza notranje čustvo, ki nas zgrabi in zopet mine, sovraštvo pa traja in človeka nagiba stalno.

Ni težko razločevati raznih vrst sovraštva, ako imamo pred očmi njegovo bistvo. Prav z istim ozirom smemo razločevati sovraštvo, kakor razločujemo ljubezen. A tukaj je dovolj, da le naštejemo razne vrste. Kar je najbolj nam škodljivo in pogubno, tisto od sebe odbijamo in odganjamo: tako sovraštvo je *nasprotstvo* ali *protivnost*; kar je pa samo na sebi tudi slabo, tisto želimo uničiti, in tedaj zares *sovražimo*. Ako je kaj grdo, tedaj se nam *studi* ali *gnusi*; ako je le nekoliko neprikladno, tedaj je *mrzimo*. Kadar nam je kdo prizadel kaj zla, tedaj se hočemo nad njim *maščevati* ali *osvetiti* ali *znesti*. In tako lahko po stopinjah tako-le razredimo vrsto sovraštva: Hladnost do koga, zamrza ali mrzenje, zamera, odurnost, gabljenje, stud in gnus, sovraštvo, maščevanje.

Prav smo govorili najprej o ljubezni, potem o sovraštvu, zakaj sovraštvo je poznejše kakor ljubezen. Sovraštvo namreč nasprotuje ljubezni, jo odriva in uničuje. Zato se pa ljubezen mnogokrat naglo premeni v sovraštvo, n. pr., kadar ne more doseči svojega predmeta ali pa se vara. Ko spozna prijatelj, da mu je tovariš nezvest in ga je morda celo izdal, vname se mu hipoma sovraštvo. Nevesta, ki bi zavrgla ljubezen ženino in se udala drugemu snubcu, vzbudila bi namestu ljubezni v ženinu sovraštvo. Ko je spoznal Piccolomini izdajalske namene Wallensteinove, prevrgla se mu je ljubezen naglo v sovraštvo.

(Konec.)

Književnost.

Črtice iz maloruske književnosti.

(Piše *Podravski*.)

(Dalje.)

Na nesrečo se v onem času do l. 1861. med Malorusi v Galiciji ni pojavil nobeden nadarjen pisatelj, ki bi bil zmožen dostojno nadaljevati že započeto delo. Na pesniškem polju so poskušali svoje moči: Holovacki, Ant. Mohilnicki, poznej Dēdicki, Lisekevič in drugi, a njih plodi so ostali brez vpliva. Kmalu potem se je Rusin, zgodovinar Denis Zubricki, seznanil s panslavisti v Moskvi, s Pogodinom in drugimi, ki so pridobili njega in Holovackega za svojo idejo o jednoti naroda in jezika velikoruskega z gališko-ruskim. Tako se je jela med gališkimi Malorusi razširjevati težnja po osvojenju jezika velikoruskega, ki se je kmalu pokazala tudi v slovstvu. Za vzor onega umetnega, po velikorusčini „požlahtnjenega“ jezika maloruskega sta izdelka „Buj-Tur“ Bogdana Dēdickega in „Špivak s Poljšja“ Mik. Lisekeviča. L. 1861., ko je bila v Avstriji razglašena ustava, osnoval je Dēdicki politični dnevnik „Slovo“ (beseda), l. 1862 v družbi s Holovackim pa časopis „Haličanin“, ki je vztrajal dve leti. Oba lista sta krepko zagovarjala narodno in slovstveno samostojnost Malorusov.

Mlajši rusinski pisatelji, ki niso ljubili jezika „Slova“ in se niso strinjali z njegovimi težnjami, so osnovali pod uredništvom Fedora Zareviča literarni tednik „Večernici“. L. 1864. je bil osnovan slovstvenopolitični mesečnik „Mea“, katerega je čez dve leti nadomestila „Rusalka“. L. 1867. se je med Malorusi porodilo dvoje strank: stranka „trdih“, „starih“ ali „svetojurjevcev“ se drži še na dalje „Slova“ in njegovih teženj, stranka „mladih“, tudi „narodna stranka“ imenovana, pa si je osnovala časopis „Pravda“, ki je vztrajal do l. 1880. V tem letu je bil osnovan še sedaj izhajajoči dnevnik „Dělo“ in znanstveno-literarna „Zorja“. Od onega časa se tudi v vsem maloruskem slovstvu razločno zrcalita dva toka z dvema kolikor toliko različnima slovstvenima jezikoma, kar pa razvoju književnosti ni v prosep.

Vsled razširjenja svojega vpliva med preprostim narodom je osnovala stranka „mladih“ leta 1868. društvo „Prosveto“, ki je izdalo doslej že 189 popularnih knjižic različne vsebine. Udje, katerih šteje društvo okrog 6700, plačujejo po 1 gld. na leto, za kar dobivajo po deset knjižic, med katerimi se zlasti odlikuje „Iljustrovanyj Kalendar“. Društvo ima deset podružnic ter 112 „čitalnic“; premoženja je imelo koncem 1893. l. 32.729 gld.¹⁾ Poleg knjižic poučne in zabavne vsebine je izdalo l. 1890. velezanimivo

delo: „Iljustrovana Istorija Rusi“, spisal Aleksander Barvėnski, l. 1894. Ševčėnkov „Kobzar“ I. del, l. 1895. II. del, l. 1897. pa „Geografijo Rusi“, spisal Roman Zaklinski. Izbornopripovedno delo je povest „Obraz honoru“ (razžaljenje časti), ki kaže tudi med nami se ponavljajočo žalostno resnico, da kdor se mnogo pravda, gre naposled s prazno malho po svetu.

Pa med tem tudi stranka „starih“ ni spala. Ker „Gališko-ruska Matica“ ni dajala od sebe skoro nikakega znamenja življenja, osnoval je o. Naumovič l. 1875. v Kolomiji „Občestvo imena M. Kačkovskega“, ki pa se je že naslednje leto preselilo v Levov. Tudi udje tega društva plačujejo po 1 gld. na leto in dobivajo po deset knjižic različne vsebine, a pisanih v „književnem“ jeziku. Društvenikov in premoženja ima mnogo manj nego „Prosveta“, pa knjižic je že izdalo nad 230 in med temi tudi vsako leto ilustrovani „Koledar“. Tudi to društvo je izdalo pred nekaj leti „Iljustrovanuju Istoriju Rusi“ (ki stane le 50 kr).

Poleg teh dveh društev imajo Malorusi v Levovu še tretje, namreč „Tovaristvo imeni Ševčėnka“, ki se je osnovalo koncem l. 1873., a ni imelo mnogo moči in vpliva. Razvoj društva zavira pred vsem visoka udnina (100 gld.), ki se plačuje tudi v desetih letnih obrokih; vrh tega dobivajo udje namestu knjig samo časopis „Zorja“, čigar izdajanje pa ni glavni namen društva. Dokaj dobička pa prinaša Malorusom izborno založena in bogata na slovstvenih delih „knjigarna tovaristva imeni Ševčėnka“, v kateri je moči dobiti skoro vse maloruske in maloruskega slovstva se tičoe knjige.

Omenjeni razpor se kaže tudi v časopisju, a predno kaj več izpregovorimo o njem, oglejmo si še nekatere pisatelje in njih dela iz novejšė dōbe.

Ob času, ko sta se Dēdicki in Holovacki držala v svojih časopisih národnega jezika, pojavljali sta se v predalih „Slova“, „Haličanina“ in „Večernicah“ pogostoma imeni Konisskega in Fedkoviča. Konisski se je porodil v Čėrnihovski guberniji ter objavil svoje prve pesmi l. 1861. v „Slovu“, prvo povest v „Haličaninu“ l. 1862. Potem je pisal za „Pravdo“, „Svět“, „Rusalko“ in „Zorjo“. Cilj njegove slovstvene delavnosti je bil vedno: služiti domovini in blaginji maloruskega naroda. Temu idealu je ostal zvest vse svoje življenje. Zato je tudi v svojih povestih, kakor: „Žuk i joho rodyči“, „Porvani struny“, „Moji davni znajomi“, „Či zločėnec či nedužyj“, odkrival rane in potrebe svojega naroda, hoteč obrniti na nje pozornost svojega rodoljubja se zavedujočih rojakov.

(Konec.)

Opazka. Pojasnjevanje naših slik v tej in v prejšnji številki pride ob koncu naslednje (24.) številke.

¹⁾ Pred nekaj leti si je društvo kupilo lastni dom za 130.000 gld.

Književnost in glasba.

Spisi, katere je treba ob koncu leta končati, napolnili so nam vse prostore tako, da smo morali odriniti književna poročila. Čim najpreje bomo poročali o vseh novejših književnih pojavih: za namestilo pa smo tukaj samo našteali knjige, ki jih mislimo oceniti v listu.

Slovenska književnost.

Povesti. Spisal dr. Ivan Tavčar. Tretji zvezek. V Ljubljani. Založil pisatelj. Tiskala Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. 1898. 12°. Str. 311. Cena 1 gld. 50 kr.

Popevčice milemu narodu. Ant. Hribar-Korinski. II. zvezek. V Celji, 1899. Tiskal Dragotin Hribar. 12°. Str. 165. Cena brošir. 1 gld. 10 kr., vez. 1 gld. 60 kr. s poštnino vred.

Feštrab contra Hrdlička. Po prijateljevih zapiskih. Češki spisal Svatopluk Čech. Poslovenil Zamanov. 12°. Str. 246. Cena 54 kr. (Snopič 86.—88. Slovanske knjižnice.)

Rokovnjači. Narodna igra v petih dejanjih s petjem. Po Jurčič-Kersnikovem romanu spisal Fran Govekar. 12°. Str. 96. Cena 40 kr. (Slovanske knjižnice snopič 89.—90.).

Hamlet, kraljevič danski. Zaloigra v petih dejanjih. Spisal William Shakespeare. Preložil Ivan Cankar. 12°. Str. 208. Cena 70 kr. (Snopič II. Salonske knjižnice.) Te tri knjige se dobé v Goriški Tiskarni A. Gabršček.

Moja doba in podoba. V spomin svoje sedemdesetletnice 1828—1898. Spisal Andrej Marušič, častni kanonik metropolit. kapitlja v Gorici, kn. nadškofjski konsistorialni svetovavec in višji ljudsko-šolski nadzornik za veronauk, profesor veroznanstva na c. k. gimnaziji goriškem v p., ud c. k. deželnega šolskega sveta i. t. d. V Gorici. 1898. Iz goriškga časnika „Primorski list“ ponatisnila „Hilarijanska tiskarna“. 8°. Str. 80. Cena ? kr.

Etbin Kristan: Zarki in snežinke. Prvi zvezek. Lastna založba. Tiskala „Narodna Tiskarna“ v Ljubljani. 8°. Str. 16. Posamezni snopiči po 12 kr.

Družba sv. Mohorja razpošilja sedaj svoje knjige za to leto. Šestero jih je, namreč:

Zgodbe sv. pisma. VI. snopič.

Molitvenik: *Presv. Rešnje Telo.*

Žagode. Knjiga za odrastlo mladino.

Avstralija in nje otoki.

Postrežba bolnikom.

Koledar za l. 1900.

Nadalje omenjamo:

Duhovni sinovi slavne nadžupnije konjiške. Življenjepisne črtice. Nbral Matej Slekovec, župnik pri sv. Marku nižje Ptuja. V Mariboru, 1898. Tiskala Tiskarna sv. Cirila v Mariboru. 8°. Str. 44. Cena ? kr.

Zabavna knjižnica za slovensko mladino. Urejuje in izdaje Anton Kosi, učitelj v Središču. VIII. zvezek. V Ljubljani, 1899. V založbi pisateljevi. Natisnila „Katoliška Tiskarna“. Cena 15 kr. 12°. Str. 47.

Koledar katol. tiskovnega društva v Ljubljani za leto 1900. Namenjen zlasti slovenski duhovščini. Dvanajsti letnik. Izdalo in založilo „Katol. tiskovno društvo“ v Ljubljani. Natisnila Katoliška tiskarna. — Cena 1 gld. 20 kr.

Pratika za navadno leto 1900. V Ljubljani. Natisnili in založili J. Blasnikovi nasledniki. 24°. Str. 54. Cena 15 kr.

Ljubite svoje sovražnike. Povest iz maorskih vojsk na Novi Zelandiji. Spisal J. Spillmann iz J. D. S štirimi podobami. V Ljubljani 1899. Založila „Katol. Bukvarna“, tiskala „Katol. Tiskarna“. Cena broš. 20 kr.

Sveta noč. Spisal Rudolf Vrabl. V Ljubljani 1899. Založil Ant. Turk. Katoliška Tiskarna.

Hrvaško-srbska književnost.

Spomenica proslave 50godišnjeg književnog rada presvijetlog gospodina Jovana Sundečića, srpskog pjesnika. Uredio za proslavni odbor Ilija L. Dživanović, srpski učitelj. (Izdane o trošku k. c. Državne štamparije.) Cetinje, k. c. Državna štamparija, 1899. 8°. Str. 178. Cena 1 krona.

Objavljenje. Spjevao Milivoj Strahinić. Dio I. 1 — 5. snopič. (Str. 1 — 80.) Rijeka. Tiskarski i litografski zavod Emidija Mohorića, nakladnika. 1899. 8°. Svaki snopič na Rijeci je po 10 nč., a drugovdje po 12 nč. Predbrojba na cijelo djelo (tri česti) zapada fna. 3 na Rijeci, a drugovdje fna 3.60 nč. (Sve poglavite knjižare primaju predbrojbe na djelo).

Hrvatski pokret u simi godine 1848. (Preštampano iz „Obzora“). U Zagrebu. Tisak Dioničke Tiskare. 1899. IV. del. Str. 129. Cena 45 kr.

Izveštaj Matice Hrvatske za upravnu godinu 1898. Izdanje „Matice Hrvatske“. Tisak K. Albrechta (Jan. Wittasek). 8°. Str. 206.

Spomen-knjiga u proslavu 50 godišnjeg jubileja hrvatskog državnog jezika. — *Pamětní kniha* k oslavě padesátiletého jubilea chorvátského státního jazyka. V Praze. 1898. Tiskem Em. Stivina v Praze. 4°. Str. 83. (Krasna spomenica s slikami.)

Nagoda financijska između Hrvatske i Ugarske. U Zagrebu. Tisak Dioničke Tiskare. 1897. 8°. Str. 121. Cena 50 kr.

Uputa u vinogradarstvo ili kako ćemo obnoviti naše propale vinograde pomoću američanske loze. Napisao Pavao Cesar. Cena 35 novč. U Zagrebu 1896. Knjigotiskara i litografija Jul. Hühna. 8°. Str. 87. (U knjižari dioničke tiskare.)

Mjesečna smotra *Život*. Društvo hrvatskih umjetnika u savezu sa nekolicinom hrvatskih književnika, odlučilo je izdavati mjesečnu smotru „Život“. List će izlaziti početkom svakoga mjeseca, bogato opremljen u kvart-formatu na 3½ do 4 arka. U svakom broju nalazit će se više reprodukcija po najboljih slika hrvatskih umjetnika — a i znamenitih stranih. Glavni dio lista obuhvaćat će u prvom redu radnje naših prvih beletrista. Osobita pažnja će se posvetiti studijama i referatima iz svih grana umjetnosti i književnosti. Upravni odbor uložio je sav trud, da smotra bude istiniti odraz našeg umjetničkog i književnog života i da udovolji velikoj potrebi, koju osjećamo uslijed pomanjkanja smotre, koja bi obuhvaćala sav naš kulturni život. Prvi broj izaći će u oči nove godine 1900. Pretplata jest 6 for. na cijelu godinu, poštom 7 for.; — za zemlje međunarodnog poštanskog saveza 8 for. Svi listovi i pretplate šalju se: Upravni smotre „Život“, Zagreb, Samostanska ulica 18. U upravni i redakcijski odbor izabrana su gospoda: dr. Nikola Andrić, Bela Čikoš-Sesia, dr. M. Dežman-Ivanov, Robert Frangeš, Vlad. Gudel, Šaša Isaković, Oton Iveković, Viktor Kovačić, dr. Stjepan pl. Miletić, Mihovil Nikolić i Srgjan Tucić.

Druga književnost.

Der Süden. Organ für die politischen, culturellen und wirtschaftlichen Interessen der Kroaten und Slovenen. Poslednja (47.)

številkta tega na Dunaju izhajajočega lista ima to-le vsebino: Ein Wort in eigener Sache. — Zara und die Regierung. — Deutsch oder Russisch? — Mittheilungen. Bosnien und Hercegovina. Dalmatien. Kärnten. Kroatien und Slavonien. Küstenland. Steiermark. (Der Praesident des Kreisgerichtes in Cilli. Nachklänge zum Besuche der Böhmen in Cilli.) — Aus der Heimat. Allerlei. (Zur Lage. Aus der slavischen Welt. Podporno društvo za slovenske visokošolce na Dunaju. Vereinswesen. — Volkswirtschaft. (Verschiedene Anregungen.) Ta številka ima prilogo. — Ker se ta list odločno poteguje za koristi hrvaškega in slovenskega naroda, zato ga kar najtopleje priporočamo. Naročnina znaša: Za celo leto 4 gld., za pol leta 2 gld. — Uredništvo in upravništvo je na Dunaju, I. Plankengasse 4.

Photographischer Expositionsmesser zur genauen Bestimmung der Belichtungszeit beim Photographieren für die verschiedensten Aufnahmen unter Berücksichtigung aller dieselbe beeinflussenden Factoren. Von A. Zankl. Zweite vermehrte und verbesserte Auflage. Halle a. S. Verlag von Wilhelm Knapp. 1900. 8°. Str. 67. Cena ? kr. (G. A. Zankl, ki je izdal to delce, je naš rojak, Slovenec. Fotografom priporočamo to rabno knjižico.)

Dialoghi italiani, tedeschi e sloveni, raccolti ed elaborati da Giuseppe Premru i. r. Direttore ginnasiale, preceduti da una breve grammatica della lingua slovena. — Italienische, deutsche und slovenische Gespräche mit vorangehender, kurzgefasster Grammatik der slovenischen Sprache. — Laški, nemški in slovenski pogovori s kratko slovnico slovenskega jezika. Quinta edizione emendata ed ampliata. Gorizia. Stab. Tip. e Libr. Giov. Paternolli edit. 1900. 8°. Str. 304. Cena 1 gld.

Glasba.

Responsoriji pri sv. maši in drugih navadnih cerkvenih opravilih. Za organiste in cerkvene pevske zbore. (Z dovoljenjem preč. kn.-šk. lavantinskega ordinarijata v Mariboru dné 25. junija 1899, št. 2732. V Mariboru 1899. Založilo Cecilijansko društvo. Tiskala tiskarna sv. Cirila. 4°. Str. 16. Cena 20 kr. s poštino. Dobiva se pri Cecilijinem društvu v Mariboru in tiskarni sv. Cirila v Mariboru.

Tri Aškerčeve balade za srednji glas s spremljevanjem klavirja zložil Risto Savin. Op. 3. Fol. Str. 13. Cena 1 gld. 20 kr. Komisijska založba L. Schwentner v Ljubljani.